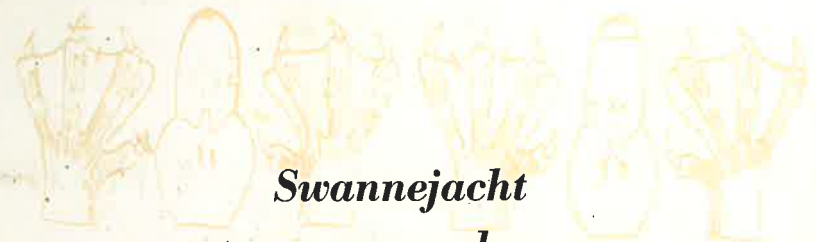

TSJ. GS. DE VRIES

Goede hânnes jarega Sybke Sikes Omgift

**IT
BOEK FAN DE
SWAN**

Take Doinces Sybke Sikes Omgift

plur hânnes jarega Sybke Sikes Omgift

*Swannejacht
en swannemerken yn
Fryslân*

A. B. WIGMAN
Otterl. weg 10
HOENDERLOO G.
Rij. K 6768 no. 273
no 77178

IT BOEK FAN DE SWAN

TSJ. GS. DE VRIES

It boek fan de swan

*Swannejacht
en swannemerken yn
Fryslân*

Printe by: Drukkerij Friesch Dagblad 1959

UTJEFTE: DRUKKERIJ LAVERMAN N.V., DRACHTEN 1959

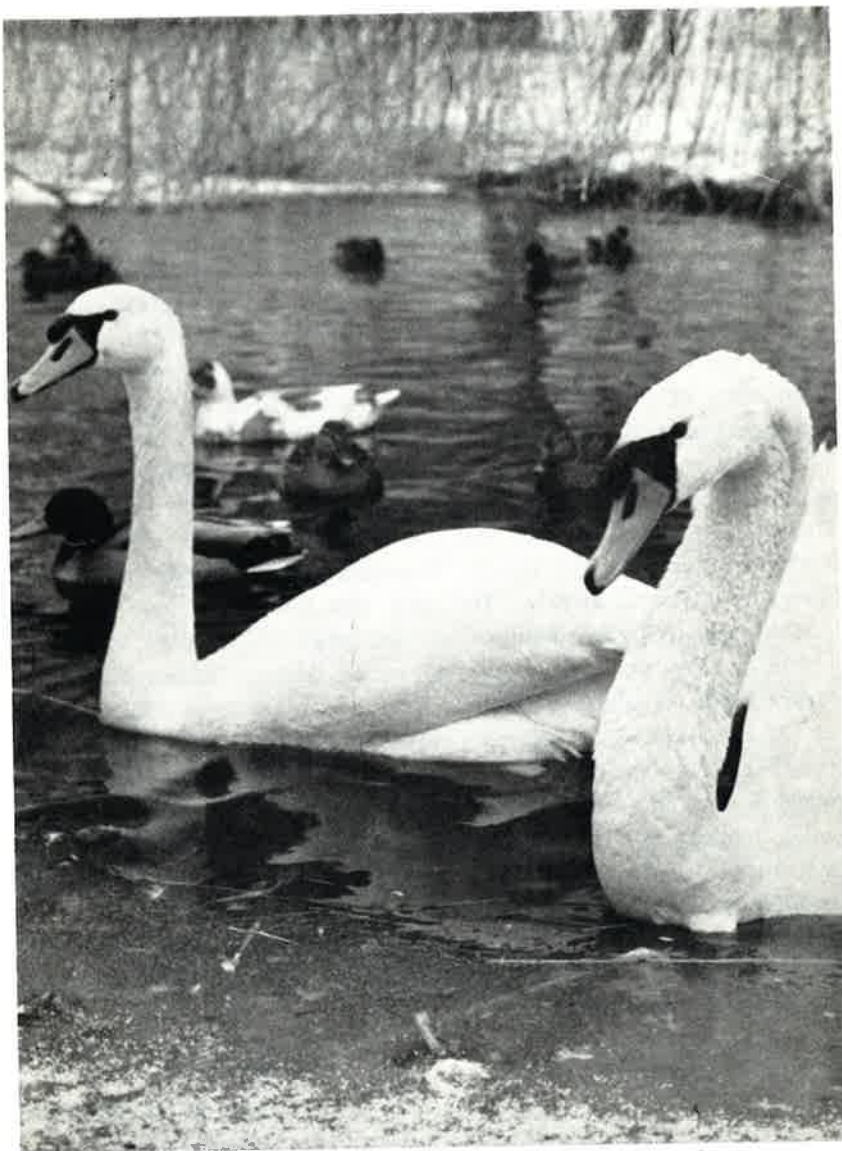
Wurd foarôf fan de biwurker

It is gjin noflik wurk, in hânskrift út de neilittenskip fan immen foar útjefte to biwurkjen. As it printré leit, hawar, dan kin men út en troch hwat oanfolje en hjir en dêr ris in noat sette, as it jin taliket dat der in lytse ûnkrêktheit is. Mar it hânskrift fan de sa hommels forstoarne Fryske fûgelkenner Tsj. Gs. de Vries wie net printré. De drege wrotter is weinommen, noch foar't er oan in yngripend foroarjen fan syn wurk takommen wie. En doe stie de biwurker foar it swiere krewei, it wurk yn de geast fan de forstoarne ôf to meitsjen. Twa rjochtlinen hied er dêrby fan de skriuwer sels: it wurk moast yn it Frysk forskine en it moast biheind wurde. Dat lêste lei yn 'e reden, om't Z.W.O. der gjin subsydzje foar to missen hie en de Fryske Akademy der dus allinne foar stean moast. Dêrom hat de biwurker dan ek gâns sitaten forfalle litten en hjir en dêr útwreidingen, dy't gjin bitrekking hiene op Fryslân, allyksa. Dat jildt dan binammen foar dat part fan it hânskrift, dat hannele oer de swan yn de sêge, om't dêr yntiid in oar wurk oer forskynd is, to witten: Thompson, Stith, *Motiv Index of Folk Literature*, Vol. 2 (Kopenhagen 1956²), s. 34 nr. D 361—361, 1, 1. Troch noaten yn de tekst kin immen, dy't eat oer it swannerjocht yn it bûtenlân witte wol, nou dochs noch de wei fine om sels fierder to sneupen. En dêrtroch koe dit wurk meiïens in suver Frysk wurk wurde. De útjefte kin, tinkt my, sjoen wurde as in hulde fan it Fryske folk oan ien fan de bodders yn de Fryske striid.

De biwurker hopet, dat er it great bitrouwen net biskamme hat, dat it bistjûr fan de Fryske Akademy yn him steld hat troch him dit wurk op to dragen.

De biwurker:

Mr. N. E. ALGRA.

Eat oer de fûgel

Trije soarten fan swannen binne yn Europa yn it wyld to finen: de *gûlswan*, ek kloekswan of wylde swan neamd, de *lytse* (wylde) *swan* en de *nuete swan* of knobbelswan.

De *gûlswan* hat fan snaffelsein oant sturt in langte fan ornaris sa'n 140 sm.; syn hals is likernôch krekt allike lang as syn lea binne, en it feardek is alhiel wyt. De snaffel is swart, mar fan it each út oan de noastergatten ta of dêr efkes foarby, rint in giele streek, de saneamde waekshûd, en dat is wol ien fan de wichtichste skaeimerken fan dizze swan. Yn it wetter swimt de *gûlswan* faken mei de hals stiif rjocht, wylst de *nuete swan* de hals almeast yn in S-bocht hâldt. Hy hâldt boppedat yn it wetter de wjokken deun tsjin de lea oan en pauwet der net sa mei as de *nuete swan*. Syn poaten binne efkes langer en hy stiet ek wol sa kant op 'e skonken as de *nuete swan*. Yn 'e flecht wjokket er mei de hals rjocht foarút en syn wjokslach jowt net dat eigenaerdige lûd dêr't de namme *swan* („de triljende”) op birêste soe.

Syn snaffel lykwols brûkt er gauris en oer de lûden dy't er hearre lit bistiet gjin ienriedichheit: guon sizze dat se sterk en heech binne en foaral fan tichteby soe it jin yn de earen skrasse dat de holle jin seardocht; wylst oaren dêrfoaroer it tige muzikael achtsje. Noardpoalreizgers — de *gûlswan* briedt allinne yn it hege noarden — hawwe wol sein dat it heart as sulveren beltsjes, ôfwiksele mei fioelen en trompetten. In Ingelsk kolonel hat har lûd sels op muzyk set!¹⁾ Moai wis is dizze swan net as húsdier to hâlden; it is wol ris bisocht, mar it resultaat wie net sa tige.²⁾

De *lytse swan* is noch mar sa'n foech ieu as apart slach bikend; foartiid gie er foar in *gûlswan*, dêr't er dan ek in protte fan wei hat. Hy is lykwols, sa't de namme al seit, lytser fan stik, mar boppedat is de snaffel sa giel net. De flecht is gelyk oan dy fan de *gûlswan* en hy makket ek ûnder it fleanen gjin floitsjend lûd mei de wjokken. Syn stim is sa heech en skel net as dy fan de *gûlswan*, mar sêfter en suver skriemend. Hy briedt yn Europa allinne oan de kust fan de Russyske Iissé, east fan it skiereilân Kanin. Yn 'e winter húsmannet er lykwols faken op de Iselmar, foaral sûnt it lizzen fan de Ofslútdyk, wylst dêrfoaroer de *gûlswan* him hjir mar komselden sjen lit. De *lytse swan* wurdt ek suver nea net nuet makke.

De lêste soarte, de *nuete swan* (*cygnus olor*) briedt hjoeddedei noch

yn it suden fan Sweden, yn Denemarken, yn it noarden fan Dútsklân en Poalen en yn in great part fan Ruslân. Eartiids hat er it, mei men oannimme, ek dien yn it westen fan Dútsklân, yn Ingelân en yn ús lân.

Forlike by de beide foarige soarten is dizze swan de stille kant neist, mar hy is perfoarst net deadsk. Ut en troch sit er hwat yn himsels to knoarjen en inkeldris trompettet er mei in moai klear lûd. Mar de swijsumens wurdt mear as goedmakke troch it floitsjende lûd dat er yn 'e flecht makket. Fierders is er in stik greater as de beide oare soarten: fan snaffelsein oant sturt hellet er folwoeksen maklik sa'n 160 sm. In giele streek oer de snaffel hat er net; dêrfoar yn 't plak hat er (foaral de manlike fûgel) in swarte knobbel op 'e snaffel en sa komt er oan de namme fan knobbelswan. Lyk as by it bisprek fan de gûlswan nei foaren brocht is, hat er de hals jerne yn in S-bocht en pauwet er al gauris.

1) Hawker, „The melody of the wild swan”, yn „Instruction to young sportsmen”, 8th ed., London 1838, p. 261.

2) In foarbyld út tige iere tiden yn it folgjende haedstikje.

De nuete swan

Wy sille ús fierder biheine ta de nuete swan, om't fansels dy allinne foar de swannehâlderij fan bilang is. Hoenear't hja yn Europa op it idé kommen binne om swannen ta húsdieren to meitsjen, witte wy net. Wol stiet it fêst, dat dat by de Germanen al tige ier it gefal wie. Ommers yn ien fan de âldste Germaenske wetten, dy't ús oerlevere binne, komt de swan al foar as „túnfûgel”, dat wol sizze: nuete fûgel. Neffens dy wetstekst (Lex Salica 7, 7) wurdt it stellen fan in nuete kraenfûgel of swan, yn de rjochtstael „túnfûgels” neamd, straft mei trije skellingen, deselde straf dy't stiet op it stellen fan trije geiten.

Dan falt de wale fan de skiednis wer en duorret it iuwen foar't wy wer oanwizings hawwe oer it nuetmeitsjen fan swannen. Sa is der bgl. in teltsje fan Wolf¹⁾ dêr't yn forhelle wurdt hoe't yn 1307 yn Iperen yn West-Flaenderen brullofters yn in boatsje troch de stêdsgrêften fearen dêr't sûnt trije jier twa swannen har honk yn hiene. Wylst nou de brullofters dêr yn 't wetter dobberen, striek der in frjemde swan yn del en de beide oare swannen hiene dat noch mar krekt sjoen of se foelen de ynkringer oan. Dy forwarde him wol, mar de beide oaren wiene him oermânsk. De brullofters hawwe doe de blessearre ynkringer ôfmakke en him tept, en doe founen hja ûnder it feardek in halsbân fan prachtich goud, dêr't yn stie: „Dizze halsbân is dizze swan omlein troch Loadewyk VI, kening fan Frankryk, doe't Karel de Goede yn 1217 to Iperen omkommen is”.

Dit teltsje is faeks net sa tige bitrouber. Wy hawwe lykwols fêstere groun ûnder de fuotten as wy de Noardsé oerstekke en yn Ingelân sjogge. Dêr bistiet in teltsje²⁾ oer de nuete swan fan St. Hugh fan Lincoln, immen dy't yn de 12e ieu yn Ingelân namme hie as nuetmakker fan bisten. Giraldus, de skriuwer fan it teltsje, forhellet hoe't er ris in kear by St. Hugh kaem en doe forbjustere wie fan dy syn jeften om mei bisten to forkearen. As Giraldus dan ek letter ris gâns in keppel greате swannen sjocht — út de biskriuwing docht bliken dat it gûlswannen binne — is er daliks út 'e rie; hy fangt in wyfke en bringt it by St. Hugh. In skoftke letter yt de fûgel út dy syn hannen!

Dit teltsje jowt ús net allinnich it âldste foarbyld fan it nuetmeitsjen fan in wylde swan of gûlswan — en miskien moat op dit

stik fan saken it forhael wol op 'e ljedder sille wurde — mar wichtiger is, dat der doch skoan út nei foaren komt dat it nuetmeitsjen fan swannen doe yn Ingelân al barde.

Yn Hollân moetsje wy it earste birjocht oer de swannehâlderij yn in strafbipaling, dy't Jan van Persijn, hear fan Waterland, opnimt yn it fredesfordrach mei syn ûndersieten (30 des. 1273)³⁾. Wy lêze dêr: „Item, die een swan dootsloege op vyf schellingen en niet meer en sal men ons toe oordeelen”.

Ut de lettere greverekken⁴⁾ fan de Hollânske greven krije wy de yndruk dat der yn Noardhollân, yn Westfryslân dus, in protte swannen hâlden waarden. Der komme bgl. posten foar lyk as: „item ontfaen van vercoften zwanen in Vrieslant van den jare 1343 vorseit 221 pond 16 duiten” en „Summa van vercoften zwanen in Vrieslant van den jare 1344 vorseit van 2132 zwane 169 pond 6 schellingen ½ duit”.⁵⁾ En dizze foarbylden kinne maklik mei mear oare oanfolle wurde. Mar net inkeld yn Westfryslân, ek yn ús Fryslân waarden doedestiids frijhwat swannen hâlden, binammen yn de kontreijen om Himmelum, Skarl, Warns en Starum hinne. It sil sûnder mear dúdlik wêze, dat al dy swannen gjin sierswannen wiene, dat hja dus net safolle swannen hâlden inkeld om to genietsjen fan it steatlik farren oer mar en feart.⁶⁾

Hokker sin hiene de lju der dan by, al dy swannen to hâlden? Om op to iten, soe men tinke kinne. En dy kant wol J. Brouwer ek út as er yn in wurkje seit: „Swanne-iten wier feestiten”⁷⁾ en hy forwiist dêrby nei F. Buitenrust Hettema syn artikeltsje: „Een paar oude Friesche bruiloftszangen” yn de „Navorscher” fan 1908. Mar de biwizen, dy't Buitenrust Hettema der by hellet, binne gjin Fryske biwizen. It earste biwiis dat er jowt spilet yn 1519 op de gearjefte fan Karel van Gelre en Elisabeth van Brunswyk-Luneburg; doe wiene de kleasters fan Sutfen sa „guetwillich geweest omb swanen, kapponen, gansen, vogelen en vethoinre schoen te maken”. It oarde is fan 1370, hwannear't yn Dimter „scepenen ende raet eyne maeltyd (hâlden en) sie eynen swanen hadden doen braden”. Dizze twa gefallen, dy't Buitenrust Hettema wer út de dissertaasje fan jfr. Baudet⁸⁾ helle hat, soe men noch mei in treden oanfolje kinne. Yn de „Beschrijvinge der Stadt ende Meyerye van 's Hertogen-Bossche” fan J. Oudenhoven, Amsterdam 1649, side 9 en 10, wurdt forteld hoe't twa Brabanner slachten har skeel oersljochtsje troch op fêsteljoune in swannemiel to hâlden. Oft der doe yndie in swan oan it spit west hat, of dat hja de swan allinne mar as pronkstik

op 'e tafel hiene, lyk as ek wol barde, witte wy net.⁹⁾

Dochs binne der út ús Fryslân wol inkelde oanwizingen, dat der bytiden yndie swannen yn 'e koken tamakke waarden. Dat sil it gefal west hawwe as hja bgl. „vette swanen” koften, lyk as Aldekleaster docht op 2 april 1573 en 20 jannewaris 1574.¹⁰⁾ Mar in protte barde it net¹¹⁾ en dêrom sille wy nei myn bitinken ôfgean moatte op Gesnerus syn „Historia Animalium”¹²⁾, dêr't de skriuwer yn seit dat, nei't er heard hat, yn Fryslân de swannen fetfuorre en dan pikele waarden, en dêrnei nei forskate kanten útfierd.

De eksport sil yn haedsaek nei Ingelân west hawwe, dêr't swannen der blykber goed yn foelen. Sa skriuwt yn 1496 in skriuwer fan in gesant yn Ingelân yn syn deiboek¹³⁾, dat der doe op de Theems wol ien- oant twatûzen swannen swommen, dy't troch de Ingelsken as einen en gies iten waarden. En by de wijing fan de aertsbiskop fan York yn 1465 lieten hja mar leafst 400 swannen, 2000 gies en 1000 kapoenen oanrukke!¹⁴⁾

1) „Deutsche Märchen und Sagen”, gesammelt und mit Anmerkungen begleitet von J. W. Wolf, Leipzig 1845, Nummer 295.

Dy swan soe dus mear as 90 jier âld west hawwe. Neffens de kronyk fan Medemblik (s. 88) is yn 1672 to Alkmaer in swan fongen, dy't 102 jier âld wie!

2) Sjoch „De Hugone Lincolniensis” cap. XXIX fan Gerald de Barri of Giraldus Cambrensis, útjown foar de Rolls series troch J. F. Dimock, diel 7 fan de wurken fan Giraldus.

Neffens de útjower fan Giraldus' wurken is de skiednis fan de swan „if not his own autograph copy, yet as written and revised and added under his own eye. At any rate it was in all likelihood written before Giraldus' death (circa 1220). It certainly gives us a most correct text and the text probably of Giraldus' last revision”.

3) F. van Mieris, Groot Charterboek der Graaven van Holland enz., I, p. 380.

4) H. G. Hamaker, De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis, II, p. 274/275. (Werken Hist. Gen. Utrecht, nw. reeks nr. 24, 1876).

5) Dizze swannen hawwe, tinkt my, meast jonge bisten west. De priis wiist dêr wol op, bgl. as de rintmaster oantekenet: „Item Claes Hanne Roden, s. (soluit) 96 zwane, 't hondert 7½ pond, fecit 7 pond 4 sc.; Item die selve van 4 eenwinter zwane, 't stic 4 sc. fecit 16 scellinc”. In poun wie 20 skellingen, dus de swannen út de earste post gouwen mar oardel skelling it stik. De fjouwer swannen út de twadde post binne de ienige dy't ik as ienwinter-swannen foun haw tusken de 5785 dy't yn de rekkens foarkomme.

- 6) Lyk as strak bliken dwaen sil, waerd de swan yn greate tallen inkeld hâlden yn de omkriten fan Himmelum, Starum, Hynljippen ensfh., hwat ek op útfier wiist, om't dat yn dy tiden just de Fryske eksportgebieten wiene.
- 7) „Woutir in Tialle”, Magnus-rige 1938, s. 34.
- 8) F. E. J. M. Baudet, „De maaltijd en de keuken in de Middeleeuwen”, Leiden 1904.
- 9) Prof. P. Cassel, „Der Schwan in Sage und Leben”, Berlin 1872. Neffens Anm. XXIX fregen de greven fan Schwarzburg gauris yn Erfurt om „einen schönen, alten, grossen, weissen Schwan zum Schau-essen”.
- 10) Sj. artikel Dr. O. Postma yn It Heitelân 17 (1935), s. 89-90.
- 11) Dat de swan yn Hollân yn elts gefal net sasear as iten sjoen waerd, kin men ôfliede út J. van Maerlant „Der naturen bloeme”, boek III, Vogels; Bibl. Middelned. Letterkunde d. E. Verwijs, dêr't Van Maerlant fan de reiddomp seit (r. 661/2): „Sere wel riet hi te viere, Heren spise eist, want hi is diere”, wylst er fan de swan allinne mar sjongt (r. 799/800): „In sine vloghele es syn cracht, Gherne broet hi bi der gracht.....”
Yn de kokensrekkens fan greven en biskoppen hawwe my nea gjin swannen yn 'e wei west en yn it wurk fan Baudet (sj. noat 8) komt de swan dan ek net foar op de list fan iten fûgels (s. 79-83).
- 12) „In Frisia cygnos saginari et saliri audio ut in deversas regiones evehantur”, C. Gesnerus, Historia Animalium, Liber III, „Qui est de avium natura”, Tiguri 1555, p. 361.
- 13) Deiboek fan de sekretaris fan Capello, gesant fan Venetië, útjown yn de „Camden Society's Transactions” (1849).
- 14) J. H. Gurney, „Early animals of Ornithology”, London 1921, p. 87. Der binne gâns mear foarbylden to neamen, sj. bgl. itselde wurk s. 111 en N. F. Ticehurst, „The early History of the mute swan in England”, British birds vol. XVII, London 1923/24, p. 175 e. f.: „In 1274 swans were a sufficiently common article of food amongst the upper classes of the city of London”.

De swan en de oerheit

Men kin wol oannimme, dat yn de âldste tiden it hâlden fan swannen eltsenien frijstie. Eltse frije hie it rjocht, op syn gebiet fûgels en swannen to hâlden. Mar al ridlik gau yn de midsieuwen, doe't de Frankyske keningen har opsmieten ta oerheit fan de Germaenske folken, komt dêr foroaring yn. Dat stie yn forbân mei de regalia, de rjochten fan de kening. Binammen Karel de Greate hat in bulte yn-floed hawn op de ûntjowing fan dy regalia. De regalia wiene heechheitsrjochten, dat wol sizze rjochten fan de oerheit, mar dan rjochten yn it negative, dus rjochten dy't dêr to finen wiene, dêr't net ien oars rjochten hie. De kening easke alles foar him op, dêr't in oar neat oer to sizzen hie; hy wie de stêhâlder fan God en dus wie de wrâld, foar safier't dy net ûnder syn taforsjoch oan oaren hearde, sines. En de macht fan oaren wie út soarte biheind ta it normale gebrûk. Sa kin men sizze, dat yn in boerelân lyk as Fryslân de rjochten fan de boeren op de groun en de sleatten, fearten ensfh. biheind wiene ta it normale gebrûk fan biweiding en ôfwettering. It rjocht fan de boer op de bosken wie biheind ta it gebrûk yn forbân mei syn bidriuw; hy mocht bgl. ikels sykje foar de bargaen. It wetter mocht er brûke om der fisk út to heljen foar himsels, lykwols net foar de hannel. It leit dan ek yn de reden, dat de swannen, dy't fansels net ta it normale gebrûk fan in boerspul hearden, ek in regael waerden. Nimmen mocht mear swannen hâlde as allinnich de kening. Dy koe fansels syn rjocht wol oerdrage oan oaren, oan de lânshearren, yn Hollân en Fryslân de greven. En dy koene op har bar har rjocht ek wer oerdrage oan de lienmannen.

Hoeneat't de swannehâlderij yn Hollân in regael wurden is, witte wy net. J. Kusters seit der dit fan¹): „Het recht van zwanendrift of zwanenvlot — van uitsluitende zwanenvangst binnen zeker gebied — had zich in Holland reeds in een vroege periode tot een hoogheidsrecht ontwikkeld”. Hy giet dêrby út fan de strafbipaling fan Jan van Persijn, dy't wy earder neamden: „Item, die een swan dootsloeg op vyf schellingen en niet meer en sal men ons toe oordeelen”. My tinkt, Kusters redeneat sa: der stiet net „een van ons swanen”, mar „swan” sûnder mear, en dus biskôge Jan van Persijn alle swannen as sines, om't de boete him ta-oardiele wurdt. It kin wêze, mar wy moatte dochs ek de mooglikheit iepenlitte, dat hjir stilswijend

„een van ons swanen” ûndersteld waard, mei oare wurden dat de bipaling dochs allinne slacht op de swannen fan Jan van Persijn en dat dy fan oaren hjir alhiel net op it aljemint komme. Dúdliker komt it regael út yn in stik fan 1306²⁾, dêr't yn bipaeld wurdt dat „al die swanen, syn si wilt of tam, die voeden in des Graven vri wateringhe, jof in ghemene wateringhe, wisen wi den Grave toe”. Mei oare wurden: op eigen hiem, op eigen gerjochtichheit mei immen wol swannen hâlde, mar sadrê't se dêrbûten komme, forfalle se oan de greve.

Lyk as earder al opmurken is, forkoft de greve ornaris de ienjierrige swannen. Dy waerden dan fan keaplju opkoft en nei Ingelân en faeks ek oare lannen ta útfierd. De greve hâldde sels gewoanwei mar in pear swannen oan, lyk as bliken docht út de lege útjeften oan winterfoer yn de greverekkens fan Hollân³⁾. Sa wurdt troch de „zwane-grave” yn 1343 26 poun 6 duiten útlein om swannen „te vuuken, te vanghen ende te leveren, van sledehuere dair men die zwane op voirde ende van bonen, die si in dien winter aten”, bineffens 7 skellingen „voor bonen, die de oude zwane aten an den Yse”.⁴⁾

Fansels wiene der ek lju, dy't harren net steurden oan it regael fan de greve of fan de lienman, dêr't hy it oan oerdroegen hie. Sa komt der yn de greverekkens foar: „Ontfaen..... in Purmer (van) Hannetgin Herdijn soon, omdat hi swane sloech, 4 pond 10 schellingen”.⁵⁾ Oare straffen haw ik net fine kinnen, mar se moatte der wol west hawwe, hwant yn in sentinsje fan it Hollânske Hof wurdt earne⁶⁾ sein (22 sept. 1553) „dat na de gewoonte der landen van Holland onverbrekelyk onderhouden werde, dat degene, die hem vervorderde eenige zwanen op te halen of te doen ophalen in eenig Pluimgraafschap, gehouden was 't zelfde den Heere te beteren, te weten alzulcke zwanen aan een balk te hangen in een groote zaal ofte andere ruime plaatse, eenen voet van den aarde en dezelfde zwanen met schoone roode tarwe, hem toebehoorende te begieten en te bedekken, zulcx dat men die niet en zien mochte, welke tarwe alsdan verklaart werde verbeurt en geconfisceert tot profijte van den genen, wiens pluimgraafschap en 't regt van dien gevioleerd was geweest”.

It taforsjoch op de swannen fan de greve en syn lienmannen lei by de swanne- of plûmgreven, almeast lju dy't ek it taforsjoch hiene oer de greve syn lannen en wetters, of tollen of tsienden (de swan

hearde by de saneamde „smelle tsienden”) fan him yn pacht hiene. Yn de 15e ieu sjogge wy gauris, dat de greve lju mei plûmgreeskippen bilient.

- 1) J. Kusters, Eenige mededeelingen over Oud-Nederlandsch Jachtrecht, Arnhem 1910, p. 91.
- 2) F. van Mieris, Groot Charterboek enz., I, p. 61/63.
- 3) H. G. Hamaker, De rekeningen der grafelijkheid van Holland enz., II, p. 313/4.
- 4) Id. I, p. 150 (1331): „Ghegheven den knape, die de zwanen bewaerd, van sinen loen 1 jaer 30 schelling ende van ere scuten daertoe ghecoft ende van haver, die die zwanen aten in den winter 16 schellingen”. H. J. Smit, De rekeningen der graven en gravinnen uit het Henegouwsche Huis, (Werken Hist. Gen. 3e serie, 54, 1929); yn de neilêzing oer 1317—1321, side 450, 451, 453, 455, 457, komt ek wer de swannehoeder foar en op s. 457: „Item van coern, dat die swane aten, 12 schelling”, op s. 458: „Item utegheven van coern, dat mins haer Jans swanen aten, 11 aecher haver te 18 duiten 16 schelling 6 duiten”.
- 5) Jan van Persijn hie Waterland oan de greve opdroegen en it as lien weromkrigen. Hy krige doe de helte fan de ynkomsten út dat gebiet, mar de boekhâlder fan de greve, Florans van den Boechurst, hie de administraesje. De boete dêr't it hjir oer giet (út Hamaker, lyk as hjirfoar, I, p. 280) sil dus fordûbele wurde moatte en dat soe, as de earder neamde boete fan fiif skellingen net foroare is, bitsjutte dat dizze Hannetgin 36 swannen kneppele hie.
- 6) Helle út M. C. van Hall, „Over het zinnebeeldige in de oud-Nederlandsche regten” (Bijdr. tot rechtsgeleerdheid en wetgeving XI, 1836), p. 173. Neffens E. van Zurek, Codex Batavus, 2e pr. Delft 1727, p. 778, gie de proseduerre hjir tusken de hearen van Wassenaer, plûmgreven fan Rynlân en Jan Oem van Wyngaerden, baljuw fan den Haech en eigner fan it hûs Cronestein by Leijen. De hearen van Wassenaer hawwe it plûmgreeskip fan Rynlân tiden yn lien hawn. Dat docht bgl. bliken út Van Mieris IV, p. 555 (17 aug. 1420).

De swan yn Fryslân

Yn Fryslân lei de saek frijhwat oars as yn Hollân. Hjir binne yn de midsieuwen alhiel gjin greven, dy't regalia hawwe of oaren der mei bilene. Elts ealman en eltse frije boer hie it rjocht swannen to hâlden en wie dêr net ien forantwurding foar skuldich. Yn 1399 taest Albrecht fan Beijeren dat rjocht dan ek net oan, mar yn it soen mei de Friezen stiet dúdlik omskreaun: „ele man zwanen ende Vogelen te houden nae synre genuechte”. (Schwartzenberg, Groot Placaat en Charterboek van Friesland, I, 291). Alleman, ek de geastliken, diene oan de swannehâlderij mei, lyk as wol bliken docht út de rekkens fan it stift Münster dêr't yn stiet (1490): „item idem tenetur vi cygnos, sed nihil recepi”¹⁾ Oare teksten wize allyksa op it hâlden fan swannen.²⁾ Dat de Friezen op har swannerjocht stiene, docht wol bliken as Fryslân ûnder Albrecht fan Saksen komt. Dan stelt de hartoch de eask dat „alle die swaenen den hertog zouden worden toegewezen”, mar Worp fan Thabor forklearret dat „die heerscappen, steden ende stemmen van Westergoe daerinne (d.w.s. yn de easken fan de hartoch) niet consenteren, besonders om die priesters leenen ende swaenen”. Dizze eask fan de hartoch fine wy dan ek net yn it fordrach dat de Friezen de lêste april 1498 mei him sleaten. Wol hat Albrecht, nei't wy oannimme meije, in plûmgreve oansteld, mar dan allinne mei taforsjoch op de swannehâlderij yn súdlik Fryslân. Yn 1524 kriget Karel V „de pluymgraverije van de swaenen” en as der dan in jier letter in plûmgreve oansteld wurdt, by namme Lytse Boon Benedictus fan Warkum³⁾, stiet yn dy syn ynstruksje û.o. dat hy dy funksje kriget „als dat by tyden van wylen den Hartoeghe van Sassen bedient is geweest”. It is wol wis, dat der yn letter tiden foar hiele Fryslân in plûmgreve oansteld waerd.

Waerd yn de Súdwesthoeke de swannehâlderij bioefene troch de lytse man en wiene it yn trije fan de fiif dielen (t.w. Hinnaerderadiel, Baerderadiel en Menameradiel) de eallju en de einierden, dy't swannehâlder wêze mochten, yn Eastergoa wie it hâlden fan swannen it foarrjocht fan inkeld de eallju (dêr't wy de abten wol by rekkenje kinne). Sa skriuwt de jurist Botte van Holdinga tusken 1564 en 1570 yn syn wurk „De origine antiquitate et situ Phrisiae”⁴⁾ dat yn Eastergoa in stikmannich eallju, to witten de Camminga's, de Eisinga's (yn de Trynwâlden), de Tjaerda's (oan de brêge fan Rinsuma-

geast ta) en de Holdinga's (dêrwei oan Dokkum ta) op dit stik fan saken rjochten hawwe.

Hjir folget nou earst de ynstruksje fan 1525:

1. in den eersten, en mach nyemandt anderen vluchtige zwanen ontweldigen, of gebonden aen een thou setten, ten waer by consente van den gheenen die dezelve toebehoren, op peyne van ses floreenen.
- Opmerking: It „aen een thou setten” is mooglik letter forbean. Wy lêze tominsten yn 1604 (Schw. V, s. 106) dat „door het leycken van de swaenen d'selve schoone heerlycke vogel waer van sich desse provincie alleene heeft te beroemen, geheel verdoelget ende te nyette gebracht werdet”, reden dat foarslein wurdt „de verpachtinge der leycke swaenen voor een jaar vyff ses op te houden”, wylst yn it resolujsjeboek fan Deputearren yn 1610 oantekene wurdt (sneon 10 nov.), dat it „leiken” forbean wurdt „om te verhoeden dat de swaenen die hier te lande wordt gebruikt ende by menigte omt leven coemen”; „leiken” kin tinkt my oars net bitsjutte as „oan 't tsjoar sette”, fgl. „liken” = touwen, „út de liken wêze” ensfh.
2. Item, die een ander diefte van zwanen overseyt ende nyet en bewyst, verbeurt negen floreenen.
 3. Item, die den anderen een jonge zwaen ontmerct, sal verbeuren ses floreenen.
 4. Item, die den anderen een zwaneney beneempt, verbeurt ses floreenen.
 5. Item, die een ey leyt onder een ander zwaen, buyten consent van den gheenen die den ouden zwaen toebehoort, verbeurt drie floreen.
 6. Item, die den anderen een zwaen die pennen uytpluckt, verbeurt een floreen.
 7. Item, die de zwanen jaeget omme pennen te schieten, verbeurt een floreen.
(schieten = sammelje)
 8. Item, nyemandt en mach pennen zoucken 's morgens voor die clock vier slaet, ende nae datse 's avonds acht geslagen is, op peyne van te verbeuren drie floreen.
 9. Item, waer die zwanen hem onthouden ende sitten om jongen voort te brengen op eens anders landt, nyemandt en sal deselve moighen verjaegen, op peyne van te verbeuren ses floreenen; maer die dat landt toebehoort sal moegen van elck paer oude

zwaanen een jonge nemen, oft een ey oft een blanck daervoor.
(een blanck = seils duiten)

10. Item, gheen vogelaers sullen zwanen dooden die bolstaert ende aen de vlooglen gemerct zyn, maer dieselve laeten vliegen, op peyne van te verbeuren een halve floreen.

(bolstaert = Frysk bolsturt, bolears, bolgat, ek: stûpert, d.i. fûgel dy't gewoane fearren hat op it plak fan de sturt, dus fûgel sûnder sturtpinnen; sj. bgl. F. H. Buser, Navorscher dl. 9., 1859, p. 171).

Opmerking: Oer dit artikel hat letter ek noch spul west, sj. Schw. II s. 768/9, en dan wurdt útmakke: „op thiende articule, dat negeen vogelaers sullen zwanen dooden, die bolstart oft aen den vlogels gemerckt zyn, maer sal deselve laeten vliegen op te peyne van te verbeuren drie gulden”.

De boete hat dus nei alle gedachten de swannehâlders to leech west; it forskeel mei de oare boetes wie ek al to great. Nijsgjirrich is, dat der nou skreaun wurdt „bolstart oft aen den vlogels gemerckt”, hwat ek better útkomt, hwant fansels hoegden net alle swannen sawol bolsturte as ek oan de wjokken murken to wêzen. Fierder moatte wy der op wize, dat der doe blykber noch net murken waard oan nebbe en swimfluezen; dat wurdt hjir alteast net neamd.

11. Item, nyemant en sal gaen totten nesten, als die oude zwanen op te nesten zitten, noch dieselve vernestelen by nacht, op peyne van te verbeuren drye floreenen.

Opmerking: Lettere lêzingen, bgl. dy fan 19 july 1529, Schw. II, s. 560, hawwe „by nacht ofte anders”.

12. Item, nyemandt en sal wilde oft onbekende zwanen toe mercken ende zy daernae bekendt wordden, alsdan die selve te vernuegen zonder clachte, die dat onbekende toecompt, ende compt daer clachte, op peyne als dan te verbeuren zes floreenen, te straffen daer en boven; ist dat yemandt zulcx nyet bewyst, dat hy dat onweten daen heeft te berechten.

Opmerking: Yn Schw. II, s. 560, is it slot: „te straffen daeren boeven, ys dat hy zulcx nyet en bewyst onweetent gedaen te hebben”; it artikel wol tinkt my dus oanjaen dat hwa't wittens en mienens swannen fan in oar merkt, dat skikke kin troch de oar deselde of in oare swan werom to jaen; wol er net skikke, dan kriget er in boete, mar fansels net as it net wittens en mienens bard is.

Dit komt oerien mei art. 13 yn de tekst fan 1723 (Titel VI lands-ordonnantie): „Niemand zal wilde noch onbekende zwaanen moogen merken en zoo dezelve daarna bekendt worden zal dezelve gehouden zyn de voorsz. zwaanen aan den eygenaar, op de eerste aanmaaninge over te geven en by aldien hy onwillig is zulks op de eerste aanmaninge te doen, zal alsdan daar te booven verbeuren zes goud guldens, ten profite van den eigenaar”.

13. Item, nyemandt en sal eenige pennen van zwanen moghen coopen dan die pluymgraeff, mits betaelende voor elck hondert ij stuyvers vi deniers, op peyne van drie floreenen.

Opmerkings: Yn 1529: coopen ofte vercoepen. Hjir dus in forfallsje foar de plûmgreve: hy hie in monopoolje fan pinnehannel!

Dit artikel hat letter ek spul oer west. Doe waard bisletten, „dat men in state ende surceance houden sal d' executie van den xiij ende xvien articlen van derselver ordonnancie, ter tyt toe dat men informatie genomen sal hebben, hoe men, in voerleden tyden, d' inhouden van denselven articulen heeft geuseert ende gepractizeert”.

14. Item, indien eenige questie ter cause van den zwanen gebeurde, daervan sal alleenlick die kennisse toecomen den pluymgraeff, die dat berechten zall.

Opmerking: Dizze jurisdiksje is al ridlik gau oergien op it Hof fan Fryslân; sjoch Schw. II, s. 768/9 en III, s. 583.

15. Item, indien yemandt een zwaen vinghe, schoete oft dootsloege, die sal verbeuren twintich floreenen.

Opmerking: Sj. Schw. II, 768/9, dêr't klage wurdt oer dit artikel en bisletten „dat xve article van derselver ordonnantie, alleenlick spreekte ende verstaen behoirt te worden van zwaanen, den keyser als Heere van Vrieslant ofte anderen luyden toebehoirende ende neyt als yemant syn eygen zwanen vanckt, schiet of dootslaet, welcke voorsz. declaratie metten anderen articulen inde voorsz. ordonnantie begrepen, hare Mayesteit geordonniert heeft ende ordonniert mits desen onderhouden te worden all tot wederroupen ende ter tyt toe, dat daer breder inne versien zall zyn”. Sa is dan ek yn 1563 (Schw. III, s. 583) it artikel wurden: „Indien yemandt een ander zwaen dan zyn eygen vinghe, schoote of dootsloech, die sal verbueren twintich florenene”.

16. Item, men en zal gheen zwanen mogen jaegen noch vangen, buyten consent van den pluymgraeff, op peyne van te verbeuren zes floreenen.

Opmerking: Yn 1574 wurdt oan dit artikel tafoege (Analecta, of enige oude ongedrukte schriften van diversen inhoud, Friesland alleen specterende, Leeuwarden 1750, s. 27/29):

„Dit articule spreekte alleenlick ende behoert verstaen te worden volgen verclaeringe op den 28 octobris 1539 aengaende gedaen, van swanen, 't landt of andere luiden toecomende ende niet als iemant syn eygen vanght, schiet of dootslaet”.

17. [Nyemant en zall ongeroeffde swaenen te merckt brenghen, by pene te verbeuren drye floreen, ende dieselve swaen verbuert.]

Opmerking: Dit lêste artikel komt der yn 1529 by. „ongeroeffde” bitsjut: net fan it yngewant ûntdiene fûgels, itselde as „ongecroesde”

yn it stik fan 1539 (Schw. II, s. 756). Yn lettere redaksjes fynt men dan faek wer „ongerooft” en úteinlik, yn 1750, waard dit wurd net mear forstien en makken hja der fan: „met zyn weten geroofde zwaanen” (Ned. Jaarb. 4e dl. (1750), p. 468). S. Binckes, „Verklaaringe van de statuten enz. in Friesland” (Leeuwarden, 1786, dl. IV, tit. VI art. XVI) mient dan ek dat hjir hannele wurdt oer „recepteurs en helers”. It Grinzer jachtrjocht fan 1752 (Ned. Jaarb. 1752, p. 1341 e. f.), dat nei alle gedachten oan it Fryske ûntliend is, hat ek as artikel XXXI: „Niemand sal geroofde zwanen ter markt brengen”.

De artikels út de ynstruksje fan 1525 binne suver allegearre, mei hjir en dêr in lytse foroaring, ûnder de Republyk yn stân bleaun. Hja wurde oardere ûnder it jachtrjocht, lyk as Huber ek docht yn syn „Hedendaegse Rechtgeleertheit”.⁵⁾ Lykwols kin men feilich sizze, dat dizze oardering einliks net doocht; „jacht” bitsjut hjir ommers net „it rjocht fan wyldjeijen”, mar it is synonym mei it Hollânske „zwanendrift, -houdinge, -vlucht, -vlot”, en dêr stiet by foarop, dat men it rjocht hat, nuete swannen to hâlden. Der binne dan wer twa soarten swannejacht to ûnderskieden: foarst de swannejacht yn in biheinde krite; alle swannen dy’t yn dy krite tahâlde, sawol dy’t jins merk drage as dy’t net murken binne, komme jin ta, en dy krite hoecht net biheind to wêzen ta jins eigen lân; en twad, dat men ien of mear swannen, dy’t murken binne, hâlde mei, sûnder dat der dan fan in krite sprake is; jins swannen swimme dan troch de bank yn in oar syn krite. Alhiel bûten de swannejacht stiet it rjocht, fan de plûmgreve jown, om swannen honkfêst oan it tsjoar to hâlden. Dizze foarm sil, tinkt ús, yn haedsaek yn de Súdwesthoeke foarkommen wêze, dêr’t soks mei it each op de eksport wol doel hie.

Sa sjoen wie it theoretysk dan ek net yn oarder, dat de Erfsteedhâlder op groun fan it rjocht om regleminten op de jacht to meitsjen, dat er yn 1748 krige, ek it swannerjocht regele hat. De lju dy’t dy swannejachten hiene, wiene foar in part eigenierden en foar in oar part eallju, wylst kleasters, pastoars en oare geastliken in lyts mindertal foarmen. It is dus net sa, dat allinne de eallju it rjocht fan swannejacht hiene, lyk as wol gauris tocht is. Om dit dúdlik útkomme to litten, hawwe wy yn it hjirefter ôfprinte register fan de oanbring fan de swannejachten fan de fiif dielen safolle mooglik de posten fan de oanbring fan de goune rinte (floreenrinte) der by socht. Sj. „De Aanbreng der Vijf Deelen van 1511 en 1514”, bew. d. J. C. Tjessinga, 5 dln. Utjefte Fryske Akademy, 1942—1954. Der

kinne yn dy forgeliking, ja sterker noch, der sille yn dy forgeliking grif wol flaters sitte, mar dat nimt net wei dat der genôch goed fan wêze moat om dit mei wissichheit fêststelle to kinnen.

Dizze oanbring fan de swannejachten lit ek tige skoan útkomme, dat de eigners fan it rjocht der tige wiis mei wiene. It rjocht sil doe dus jit frijhwat foardiel oplevere hawwe. Dat foroaret lykwols al ridlik gau.

Yn de 18e ieu en letter komt men it swannerjocht net in protte mear tsjin. De swannen lykje dan yn haedsaek noch hâlden to wurden troch eallju dy’t graech guon fan dy steatlike fûgels om har stinzen en states swimme litte.⁶⁾

Yn 1803, as de swannejachten op ’en nij oanbrocht wurde moatte, binne der mar inkelde mear oerbleaun. Nei de Frânske tiid takket it noch helte mear ôf. Sa binne der yn 1856 mar 11 lju, dy’t de forplichte registraesje (forplichte troch de wet fan 6 maart 1852 S 47) oanfreegje; se wenje to Sint Jabik, Roardahuzum, Raerd, Friens, Boazum, Wieuwert, Oentsjerk, Wânswert, Sweins, Dronryp en Bitgum. Lêstneamde wie ien fan it slachte fan de Schwartzbergs en hy hie mear as ien swannejacht, binammen yn Menameradiel, Ljouwert, Ljouwerteradiel en Frjentsjeradiel. In foech tritich jier letter fine wy yn Fryslân mar twa swannejachten mear, to witten ien fan de sate Hoxwier to Mantgum, dat nou noch bistiet, en ien fan Jelgersma-state to Roardahuzum, nei 1887 fordwoun.

Der binne forskate oarsaken foar dit útstjerren oan to wizen: de opkomst fan de kroantsjepinne, om 1840 hinne, hwertroch de swanefear net mear as skriuwerk nedich wie, it brûken fan oar materiaal as bêdfollong, mar foaral it fordwinen út Fryslân wei fan de eallju, dy’t de swannen foar de sier oanhâldden.

De swannejacht fan de sate Hoxwier bistiet noch altyd; der is allinne in pear jier lyn in wichtige foroaring yn kommen troch de jachtwet fan 3 nov. 1954 (S. 523). Foartiid moasten de eigners fan swannejachten — yn 1918 yn Nederlân 8 stiks, to witten 6 yn Grinslân, 1 yn Súdholân en 1 yn Fryslân — alle jierren har rjocht registrearje litte; mar dy plicht forfoel mei de nije wet.⁷⁾ Dêrmei forfoel lykwols ek de bisûndere biskerming, dy’t de hâlders fan swannejachten eartiids krigen, en is der fan it swannerjocht net folle mear oerbleaun. Men kin sizze, dat it swannerjocht nou oars neat is as it saeklik rjocht om op in oar syn groun en yn in oar syn wetter swannen

rinne en swimme to litten.⁸⁾ Dat nimmen in briedende swan forbalje of in swan deadzje mei, folget al út de Fûgelwet fan 1936, dêr't de swan yn biskôge wurdt as in biskerme fûgel.⁹⁾

- 1) Sjoch: Bronnen voor de gesch. der kerkelijke rechtspraak in het bisdom Utrecht, dl I, p. 312. Kleasters, tsjerken en pastoars hiene gauris it rjocht om swannen to hâlden, alhoewol't dat bgl. al by konsily fan Agde (Languedoc) yn 506 forbean wie. Yn in capitulare fan Karel de Greate fan 789 (MG. Cap. III p. 69) waerd ek it bisit fan falken, hauken en hounen forbean en yn 802 (ib. p. 93) ek it hâlden fan sparwers. Dat dizze bipalings yn Fryslân net ûnbikend wiene, blykt wol út de Jurisprudencia Frisica (útj. M. Hettema, Ljouwert 1834, dl. 2, s. 236) „dat hya schellet neen hauken noch oer fugelen halda". Op de posten fan it register fan de oanbring fan swannejachten komme bgl. kleasters foar op Frjentsjeradiel 5 en Menameradiel 7, en pastoars op Hinnaerderadiel 12 en 16.
- 2) Sa bgl. Archyf Grins no. 20, keapbrief fan 1477, dár't de stêd Grins Ywesmahús to Gaest by oernimt „mytten zwanevlucht". En Sipma, Ofr. Oorkonden I, 431, oer bitelling fan swannen (1497).
- 3) Dat Lytse Boon yn Warkum wenne, hie fansels in bitsjutting. Dêr waerden binammen swannen hâlden. Der hawwe dêr mear plûmgreven west. Fan guon, bgl. de lettere Vranck Pyn, Simon van den Dow Vranckezoen, Dyrck Ozierszoen (Schw. II, s. 755) witte wy it wen-plak net, mar yn 1559 blykt in soldaet op it blokhús to Starum plûmgreve to wêzen (Schw. III, s. 45, 51) en yn 1563 is Reyner Sybolts, „exchysmeester" fan Hynljippen it (Schw. III, s. 583). De bitsjutting fan de swannehâlderij yn de Súdwesthoeke komt ek út troch de mear as hûndert „swaneluyden" — hwerfan yn Molkwar 50, yn Koudum en Starum elts 15 en yn Warns en Skarl togearre 25 — dy't neffens de swanneboeken út de midden fan de 16e ieu dêr merken hawwe. Fierder troch it fangen troch de lju út Westfryslân (Noard-hollân) fan swannen mei merken fan eigners út Warkum, Hynljippen, Starum en Molkwar, dêr't yn 1548 gâns klachten oer wiene (P. Merula, „Placaten en ordonnancien op 't stuck van de wildernissen", 's-Grav. 1605, dl. III p. 55/56). En dan fine wy by eintsjebislút ek noch yn 1610 (Analecta, Lwd. 1750 p. 29) in petysje fan plûmgreve Jan Simons, om't in pear lju út Warns mar leafst 33 swanne-aeijen stellen hiene.
- 4) Boetius ab Holdinga, Kroniek, fol. 45r—46v (Ljouwert, Prov. Bibl.): „De holoribus apud Stauriam in grandi lacu, uel interno mari (nunc de Zuiderzee appellato) cateruatim uiuentibus, atque suo more argutum ac dulce maelos cantillantibus, uel cum grato, ac stridulo strepitu uolantibus rursumque lusitantibus, quid aliud dicam, quam quod eius rei uel apud Seuerissimum alterum Catonem gratissimum esse debeat,

amoenissimusque aspectus. Regia Maiestas ut Dominus Phrysiæ habet ibi militem quendam apud arcis prefectum, quem Plumgrauum uocant. hoc est iudicem quendam plumis cygnorum Principis et conquirendis et uendendis et questionibus, que de plumis in eo districtu incidunt, diiudicandis prepositum. Quin et passim in Phrysia presertim Ostergana quidam nobiles, ut illi de Camminga, mox Eysinga, in Trynwolden, deinde Tzyarda usque ad pontem Rensmagesti, unde ad Documum usque illi de Holdingha et præterea alys in locis alij plerique imo et abbates nonnulli olim a nobilibus aliquot ut et cetera plæraque omnia nacti habent suas prærogatiuas et iura quædam regalia, que etiam num seruant libera in certis locis, et districtibus ubi cygnos quisque eorum et cicures et feros aucupatur ique sine ulla contradictione. indicia nimirum liberæ, ueræ ac uetustæ nobilitatis illic adhuc reliquæ. Nemini integrum est in eiusmodi libertatum uel Aucupij locis, etiam suos cicures ne dicam feros holores arripere aut pascere, consuare, præter Dominum eius libertatis uel Aucupij." (Foun en opjown fan Prof. Dr. P. Gerbenzon).

- 5) Iie boek cap. IV, 19: „Zwanen wel wild gevogelte, dus na gemeen recht wel vangen, maar bij ons mag het niemand doen als die daertoe van oudts gerechtigd is, buyten consent van den Plumgraaf 't welke te verstaen is van wilde en ongemerkte zwaenen, die nimant merken mag".
- 6) Dochs komme der noch inkelde forsiken om in nij swannerjocht foar, sa bgl. yn 1864, hwanear't Rinia van Nauta to Hynljippen in swannejacht oanfreget (Prov. Griffy, Ie ôfd. J(acht), stik 195/215 mei konsint).
- 7) Dat registraesje ûnder de nije jachtwet net mear mooglik is, blykt út in skriuwen fan de Minister fan Lânbou fan 17 juny 1955 oan de Kommissaris fan de Keninginne yn Fryslân, as andert op in fraech fan neamde Kommissaris, hoe't hy mei nije registraesjeforsiken oan moast. De Minister skriuwt dan: „Daar in de nieuwe Jachtwet geen bepalingen ten aanzien van de registratie van zwanendrifen en duiventillen zijn gesteld, zal de registratie van zwanendrifen en duiventillen dus voortaan inderdaad achterwege kunnen blijven".
- 8) De Minister fan Lânbou (S. L. Mansholt) hat de swannejachten út de nije jachtwet weilitten om't it hjir giet om: „houderijen van t a m m e zwanen en duiven, welke als zodanig in het kader van een jachtwet niet passen".
- 9) Yn 1869 definiearret de Hege Rie de oprjochting fan in swannejacht as: „het vestigen van een recht van zwanendrift te dien effecte dat daaraan zouden verbonden zijn al de bij de wet daaraan gehechte voorrechten en dus zoowel de bescherming als in art. 34 (fan de Jachtwet fan 1857) bepaald als de verplichting van de eigenaren der gronden palende aan die, waaraan het recht gehecht is, om de gehouden zwanen in hunne wateren of op hunne gronden te dulden en zich van alle stoornis in het broeden en verblijven te onthouden". (Weekblad v. h. Recht, 3097, 1). Nou't de biskerming fan art. 34 forfallen is, bliuwt, liket my ta, allinne it lêste yn stân.

De swannemerken

Doe't bigoun waerd mei it nuetmeitsjen fan swannen en de lju har swannen frij swimme lieten yn de wetters yn de omkriten, wie it fansels saek, de swannen to merken. Sokke merken koene fansels it gaedlikst oanbrocht wurde op 'e nebbe of op 'e poaten. Yn it iene gefal waerden der karnen oan 'e rannen fan de boppeste nebbe makke, yn it oare gefal kamen der ien of mear tekens op 'e poaten, of waerden de swimfluezen spliten of toprieme. In inkelde kear murken hja de ûndernebbe, mar dat wie fansels min to sjen, krekt as de ringen of keatlings om 'e hals, of in skyldtsje mei it stêdswapen op itselde plak, lyk as Utert mei de stêdsswannen die. Yn Fryslân hiene hja noch in oare wize fan merken. Hja knobben de sturten en wjokken op in spesiale manear; yn de swanneboeken wurdt dan praet fan „geknobte vleugels” en „bolstaert”. Hoe dat krekt barde, witte wy net.

Der hat in skoftke sprake fan west, dat de swannemerken yn Fryslân krekt as yn Ingelân offisjeel wurde soene. Yn 1539 stiet nammentlik yn de ynstruksje fan de plûmgreve, dat nimmen de swannen merke mei oars as yn syn bywêzen. Letter is hjir neat mear oer to finen en it is dus net wierskynlik, dat de oerheit doe noch taforsjoch hawn hat op de swannemerken. Eltsenien murk syn swannen sa't it him goedtocht en it koe fansels maklik barre, dat inkelde merken gelyk wiene. De Fryske swannemerken binne boppedat lang sa moai net as de Ingelske, dêr't hja wapens op 'e nebbe tekenen, monogrammen, symboalen ûntliend oan it birop fan de eigner, syn leafhawwerijen, syn weardichheit, de sport dy't er bioefene, en sa mear. De boeken, dêr't de Fryske swannemerken yn steane, binne dan ek sa't it liket, allegearre op ien útsûndering nei troch partikulieren oanlein. Der is mar ien, dat blykber troch de oerheit opmakke is, of alteast in kopij fan sa'n stik. Dat is in hânskrift út 1530.¹⁾ It hat as titel: „Swanejacht ende mercken — Swaenebouck” en bislacht 48 folio siden skrift en 27 siden elts mei 16 tekene merken (hieltiten beide poaten en de nebbe). It siet foarhinne yn it archyf fan Goslinga State to Hallum en sil dêr moai wis troch de famylje Burmania yn brocht wêze. Yn 1860 waerd it troch H. G. Cannegieter oan it Frysk Genoatskip jown en dat hat it koartlyn wer ôfstien oan it Ryks-archyf yn Fryslân (noch net nûmere). Wy printse de tekst hjirefter ôf. Hjir en dêr hawwe wy der in

noat by set, dy't wy helle hawwe út de twa ôfskriften. Ien fan dy ôfskriften leit yn it earste hânskrift, it oare is op de Provinsiale Bibliotheek to Ljouwert; beide geane sûnder mis tobek op it earste hânskrift, mar it kin fansels wêze dat de ôfskriuwer út eigen witten-skip syn tekst foroare hat en dat is dan ek de reden dat wy de wichtichste farianten dochs mar opnommen hawwe.

¹⁾ De oanbring fan de swannejachten barde yn 1529 en foar in part ek yn 1530. Sj. Hinnaerderadiel post 12 en Menameradiel post 4, dêr't Frans Minnema neamd wurdt, dy't yn 1530 forstoarn is.

Swanejacht ende mercken

Swaene bouck

*De sifers tusken heakjes yn de oantekeningen
forwize nei de registers fan de oanbring
1511-1514, útjown fan Mr. J. C. Tjessinga.*

(1 recto)

Franckerdeel

Dit is alsulcken aenbrenck (van) gerechticheyt der zwanen houdinghe, jacht ende merken als gedaen is in handen van mij, Everaert Nicolai, Raidt der K.M., in den hove van Vrieslandt als commissaris bij deselven hove daertoe ghecommitteerd, by die van der stadt Francker ende Harlingen mitte Vyff Deelen opten dagen nabescreven; te weten: de stadt Francker mit Franckerdeel, Berderadeel, Menaldumedeel ende Hennarderadeel opten xxix ende xxx sten dagen novembris ende derde decembris

ende die van den stadt Harlingen ende Barradeel wye daeraff gecompareert zyn opten eersten decembris anno voersz. (d.i. 1529).

Ende eerst uyt Francker ende Frankerdeel.

(1) Gherolt Herama, Raadt der K.M. voer hem ende den geslachte van Sierdema, segt dat de jacht van Francker binnen dyx die van Siardema toebehoort ende naerdatt sy in Siardema goet gheerfft sin, deylen zy die swanen uytgenomen de jachte van Tsum, die hie segt den geslachte van Harama alleen toe behoeren; te verstaene van die staten (1 verso) hebben binnen Tsum.

Aengaende het teycken van Siardema seggen dat zy gheen en hebben maer wat hen hout binnen de limiten voersz., jagen ende deylen zy pro rata soeverre deselve niet geteyckent en sin met bekende teycken van andere luyden, daertoe gerechtight zynde; maer die van Herama hebben een teycken te weten: Aen den rechtervoet de middelste clauw aff ende den lufferen voet binnen gespleten ende dat op aventuren oft enige van huere zwanen buyten vlogen, dat sy die mogen weten weder te crigen. Jaghen hen nochtans indisslicke geteyckent oft ongeteyckent wat binnen Tsum voersz. bevonden wort soeverre die gheen ander luyden bekende teykenen en hebben. Ende seggen geen brieven te hebben, maer possessie van soelange tyt, dat geen memorie ter contrarie en is. Protesterende van wegen als boven dat alsulcke aenbrengh als by anderen ter contrarie gedaen mochte wordden hem niet scadelick wezen; en sal soe hy hem daer tegen opposeerde ende presenteerde rechts te pleegen.

(2) Douwe Geerbrande brengt aen dat sin kinderen ter cause van Sickema State te Herbayum gherechticht zyn van ouders toe ouders totter jacht van Franckerdeel buyten sdyx; ende is het teycken: de rechtervoet buyten gesplit ende die hiele aff.

(3) Segt mede dat hem ter causa van Feddinge State toebehoert de jacht in Midlum buytens sdycx ende (2 recto) den middelsten clauw aff en heeft geen brieven, maer segt dat hy ende syn ouders in possessie zyn van soelange dat gheen memorie ter contrarye en is.

(4) Abbe Rommerts zn. segt dat hem alleen toebehoert de jacht to Midlum buyten sdycx ende is syn teycken: den rechtervoet buyten gesplit ende beyde de heelen off, ende op de voerszyde van den nebbe twee karven ende dat ter cause van Tietse Sate te Midlum.

Segt daeraff in possessie te wesen ende oick goede brieven daeraff te hebben, die hy presentert te exhiberen alst van noode wesen sal ende hy daer versocht sal worden, waertegens Douwe begeert alsdan ghehoort te worden.

(5) Heer Jacobus Steenwick, conventuael tot Achtlum van wegen denselven convente segt dat het convent voersz. heeft de jacht in die Rietmeren ende landen den convente toe behoerende, gelegen te Lollum, toe Dorsum ende om tconvent van Achlum ende inne (2 verso) Kericke¹⁾ ende dat van aenbegin huers besits van den landen ende meren voersz. Is heur teycken: den rechtervoet binnen ghesplit ende de luchtervoet de binnenste clauwe affgesneden ende en weet niet off tconvent eenige brieven daeraff heeft.

(5a) Die van Sierdema protesteren, dat zy daer niet in en conserteren ende opposiert soe veere het aengaet de jacht van Frankerdeel binnen sdycx.

(5b) Douwe Gerbrande ontkent oick tvoernemen van den convente voersz. ende opposiert hem daertegens soe verre alst aengaet de jacht buyten sdycx.

(6) Wybrant Herama segt dat hem competeert de jacht binnen Sweyns, ende is syn merck: beyde syn voeten binnen gesplit. Segt dat syn ouders in possessie syn geweest ende hy oick, hoewel binnen syn tyt daer niet veel gevallen en is. Ende is syn ouders possessie soe lanck datter geen memorie ter contrarye en is sonder dat hy brieven heeft. (3 recto)

(6a) Die van Siardema opposieren hen daertegens soet binnen sdycx is in Franckerdeel.

(7) Pieter to Kemgum wonachtig tot Sweyns voer hem ende syn broeders ende susters segt dat hem hoort de jacht soe verre als het lant streckt van der sate geheeten Te Kemgum; zyn teycken is: beyde syn voeten buyten ende binnen gesplit. Allegert possessie van vyfftych jaeren ende en heeft geen brieven.

(7a) Gherolt Herema voer hem ende voer die van Siardema oppo-

siert hem daertegens ende protesteert van syn gerechticheyt.

(7b) Insgelycx opposiert hen Sybrant Herama voersz.

(8) Doecke Foulders geeft aen dat hem die jacht (3 verso) hoert van een paer zwanen op Azinga Goet in Peyns. Het teycken is: aen den rechtervoet buyten gesplit ende aen de lufftervoet de binnenste clauwe aff en heeft geen brieven maer possessie van soe lange dat gheen memorie ter contrarie en is.

(8a) Die van Siardema protesteren ut supra.

(9) Sieurdt Andla segt hem toe behoeren de jacht van Andla State int dorp van Andlariet. Het teycken is: den rechtenvoet buyten ende binnen gesplit. Heeft als hy segt stade possessie geweest van soe lange datter geen memorie ter contrarie en is, maer en heeft geen brieven.

(9a) Die van Siardema protesteren ut supra.

(10) Meester Albert Ghijsberts zn. van wegen Meester Willem van Edam tot Francker gheeft aen dat die (4 recto) selve Meester Willem van zynder huysvrouwen wegen toecompt een swaenmerck ende onderhoudinge op Toerke Goet offt op tWerp, daer Pieter Bange op woont tot Peyns. Ende is syn merck aen den rechtervoet aen een ider syde een split de binnenste theen aff. Allegaert possessie van hem ende zynder huysvrouwen ouders van soelange dat gheen memorie ter contrarie en is.

(10a) Die van Siardema protesteren als voren.

(11) Hero Rorda voer syn vader ende Sicke Leeukema erven segt hem de jacht toe te comen van Buer ende de wateringhen daer in gelegen ende is heur teycken: beyde de hielen aff. En heeft geen brieven maer possessie van soelange datter gheen heuchnisse ter contrarie en is.

(11a) Die van Siardema protesteren ut supra.

Ende en is anders nemant ghecompareert uyt Franckerdeel. (4 verso blanco)

FRANCKERDEEL

(1) Foar „Francker” sil men lêze moatte „Franeker en Franekeradeel”, sjoch bgl. 5a en 6a.
Gerrolt van Herema (stoarn 2 april 1536) wie neffens it St. Fr. Adel boaske mei Luts Tjaerts, dochter van Sjaardema (I, side 194).

¹⁾ 3 hat „in de kercke”.

- Sj. oer dizze jacht by Herema: E. M. v. Burmania, Geographisch Woordenboek, mei oantekens. Kânselarij Hs 377 s. 107 (mei grinzen).
- (2) Sickema waard letter ek Walta neamd; neffens (259, 423) wie it „principael gued“ fan Douwe heerschap 52 pounsmiet, mei „staten, hoff ende alle landen“. Yn 1546 (R. v. d. A. III, s. 293, 1) wie Andries Waltinga eigner. Sj. ek Rjochtsomgong s. 22, 48.
 - (4) Sj. R. v. d. A. III, s. 284, 16, dêr't Agge Martens zoon meijer is fan „Tietza Saete“; de widdou fan Abbe Rommerts wenne op „Tyetza beneficium“. Sj. ek (242), dêr't de state „Tzetze“-state neamd wurdt. It is miskien deselde pleats as „Tyaertza“, Rjochtsomgong s. 40/47.
 - (5) It Konvint fan Achlum of kleaster Lúntsjerk hie bisittings yn Dearsum (214, 384, 216, 383); dit sil „Dorsum“ wêze. Kericke koe ik net mei wissichheit toplak bringe.
 - (6) Dit sil post (529) wêze.
 - (7) (111) lêst „Pieter Jelle zoen toe Kingen“; (533) „Peter Kenghem“; dit is it lettere Kingma State.
 - (8) Yn „Doecke Foulders“ sille wy de „Doeke Fondens huysluyd“ (89, 523) sjen moatte.
 - (9) Mei Andlariet sil Rie bidoeld wêze, dêr't (66, 506) Renick Andla groun hie. Letter is yn Rie in Andla State.
 - (10) Yn (92) komt in Pieter Toorncka foar, wylst (521) lêst: Peter Tornke; yn de Rjochtsomgong fine wy (s. 95) in Toernken State. Sj. ek S. I, 415 (1495), dêr't in Lyts en Great „Toernthiera“ neamd wurde.

(5 recto)

Barderadeel

Eerst heeft Meester Jarich Dekema, grietman van Barderadeel uytten name van den heerscoppen ende ingestenen vandt selve deel verclart dat by tyden des fursten van Sassen de pluymgrave hem noyt vormeten en heeft eenicht recht om te jagen binnen het voersz. deel. Vermenen¹⁾ daeromme dat de pluymgrave alsnu by K.M. geordeneert, oick sulke gherechticheyt niet en behort te usurperen; erbidende sicht te recht daertegens te stane ende begerende binnen middelen tyde in heure oude possessie ende vridom te blijven.

(1) Meester Hector van Hoxwier voer hem ende Meester Aesge zyn broder segt hem toe te comen de jacht van den wilden swanen, ongeteykent ende ock by hem geteykent over Mantgumme gae tot opt west aen Hemstra cruys naer Jorwerthen tot de pastoers cleynne fenne ende opt suydt tot aen Oosterwierum Hochterp ende is heurlieden merck van den swaenen die sy aensetten: aen die rechterzyde van dat nebbe een karff ende beyde foeten henevoeten en heeft geen brieven dan possessie van soe lange datter gheen memorie ter contrarie en is. (5 verso)

(1a) Ende en is niemant present geweest die hem daertegens geopposiert heeft.

(1b) Den dach daeran volgende te weten andeere, is gecompareert in absentie van meester Hector, Elke Heringe voer syn broeder Harinck Heringa woenende te Oldeheem in Oosterga ²⁾ ende opposierde hem daertegens, seggende dat den selven zynen broeders selve de ghele jacht over Mantgummar gae toecompt, maer en is heem nyet ken-dich vant merck oft possessie, maer gedenckt het naer te vereyschen ende protesteert onvercort zyns rechts te wesen.

(2) Meester Jarich Dekema, voer hem ende dander erven van zalighe Jouw Dekema, segt jacht te hebben over het gae Baerdt ende over de saten die sy hebben te Jellum ende te Weydum ende is hem merckt: beyde de hielen aff ende en heeft geen brieven, maer possessie van soe lange datter gheen memorie ter contrarie en is.

(3) Eelcke Heringa, voer hem ende dander erven van Hobbe Douckes,³⁾ segt hem toe te comen de jacht over het dorp Winsum ende

Bayum, mitter wateringe daertoe (6 recto) behoorende. Het merck is: de rechtervoet buyten gespleten ende duyterste clauw aff ende hebben een nebbe merckt twelek hem niet onthouden en is. Ende is hem verduistert overmits der⁴⁾ en heeft gheen brieven dan allegeert possessie van soe lange dat geen memorie ter contrarie en is.

(4) En bekennen die van Monickebayum in de dorpe van Winsum een paer swanen den rechtervoet buyten ende binnen gesplit.

(5) Deselve in den naem als voeren pretendeert de jacht te hebben over het dorp van Elardt ende Hoens, ende is het merckt als voer-gaende.

(6) Deselve Eelcke Haringa voer Abbe Heringa erven, zyns broers kinderen, segt de jacht te hebben over het dorp van Osterwierum, soeverre als de heerlicheyt ende wateringe strecken. Ende sal hem opt merck befragen, soe hy daer nu nyet op beraden is. (6 verso)

(6a) Doctor Joost Herama, voer hen selffs, protesteren jacht van swanen te hebben over theele dorp te Leons, ter cause Herama State ende syn gemerct: aen den rechtervoet binnen gesplyt ende de heele afft ende op de nebbe Sint Andries cruys. Segt daer brieven aff te hebben, de hy presenteert te exhiberen ende daer en boeven segt dattet van ouders touders op hem gheerfft is.

(6b) Sybe Pierszn. tOostereyndt hem hier tegens van wegen synder kinder ende protesteert te wesen behoudens rechts.

(7) Doucke Fondes, voer hem ende Heer Tjaert syn broer, brengt an swanenjacht te hebben op Fondensera State binnen dat dorp Jortwert, streckende int west tot Hoptille ende Popta set, int oost tot den Tzumgera ende Weyduma blicken ende ind den suyden tot Hemstra cruys. Het merck is: aen den rechtervoet binnen gesplit ende de binnenste clauwe aff, aen den rechtervlogheel ghekundt,⁵⁾ te weeten de jonge, ende die oude vluchtich ende den selven ouden swanen een dwaersstreeck over die nebbe. Ende en heeft geen brieven, dan allegeert possessie van soe langen dat geen memorie ter contrarie en is. (7 recto)

(8) Doucke Walte, voer hem ende zyn broer senen van Agga Walte, segt swanenjacht te hebben over heel Bosem, ende is tmerck: aen den rechtervoet buyten ende binnen gesplit, aen den lufftervoet buyten gesplit ende de jonge aen de lufftervlogel gekundt ende een slunne streep over de oude swanen nebbe. En heeft geen brieven dat hy weet, maer allegeert possessie van ouders touders datter geen memorie ter contrarie en is.

(9) Douwe Pieterszn. van Wiwert gheefft aen dat hem de jacht van swanen competeert over Wiwert ende Brieswert, van Wiwert aff tot Oosterleetensse landen, int zuydwest tot Hennarderadeels scheydinghe, int noertoost aen Hemstra cruys ende is syn merck: de middelste clauwe ende de hiele aen beyde de foeten aff ende op de nebbe een cruys uyt de nostere⁶⁾ aen de lufftersyde. Ende heeft geen brieven, dan segt dat hy ende zyn ouders daeraff in possessie zyn sonder contradictie van niemant soelange dat geen memorie ter contrarie en is.

(10) Lieuwe Auckezn. tOosterletens woonende op Foppinga State, segt dat hem ter cause van denselven state toebehoort te mogen houden ende mogen jagen twee paer swanen. Ende is tmerck: aen den rechterfoet buyten gesplit (7 verso) ende gequirredt ende aen den rechtersyde van nebbe twee kerven. Ende heeft geen brieven, dan allegeert possessie van hem ende syn ouders van soe lange dat geen memorie ter contrarie en is.

(11) Rieurdt Someszn. tOosterletens segt dat hen ter cause van Ademe State toebehoort te mogen houden ende jaghen twee of drie paer swanen te minsten ende is tmerck: aen den rechtervoet de middelste clauwe ende de hiele aff. Ende en heeft geen brieven, dan possessie van hen ende zyn ouders van soelange dat gheen memorie ter contrarie en is.

(12) Wopke Laes zn. tOosterletens segt dat hem ter cause van Sipperdegae toecompt te houden ende jagen twee oft drie paer swanen meer of min als hem dat gelieft, ende is zyn merck: beyde de voeten buyten gesplit ende beyde duyterste clauwen aff ende twee korven voer opt nebbe.

Ende heeft oick gheen brieven, dan allegeert possessie van hem ende syn ouders van zoelange dat gheen memorie ter contrarie en is (8 recto)

(13) De selve Wopke Laes zn, voer Wybe Wybe zn. tOosterletens, verclaerde dat hy bevel hadde van denselven Wybe om syn merck ende gherechticheyt an te brengen, maer als hy tmark vergeeten hadde, begeerde dilay om tselve weder te mogen vereyschen, waertoe ick hem fier dagen gegeven hebbe binnen welcke tyt de voersz. Wopke gecomen is ende heeft tvoersz. merck aengegeven, te weten: aen de lufftervoet tweemaal binnen gesplit ende aen de lufftersyde van tnebbe een stuck uytten hoeren.

Ende segt hem dese gerechticheyt toe te coemen ter causa van de stata Groote Steenarde genoempt ende en vermet hem niet mer te

mogen houden ende jagen dan twee ofte drie paer zwanen, seggen daer oft in possessie te zyn van ouder van soelange dat gheen memorie ter contrarie en is.

(14) Ulbe Sybrants zn., als volmachticht van Meester Diercx, pastoor tOosterletens, segt dat hem ter cause van de pastorie van oudts toecompt te houden ende jagen twee paer swanen, waeroff tmerck is: beyde de voeten buyten gesplit ende aen de rechtervoet de middelste clauw aff. Ende heeft gheen brieven dan segt dat syn voersaten ende hy daeraff in possessie syn gewest over de xl jaere.

(15) Wopke Syeurds zn. tOosterletens op Aensta Statte, segt dat hem toestaet ter causa van selve goet te mogen (8 verso) houden ende jagen drye paer swanen, de gemerckt zyn: aen de lufftervoet tweemaal binnen gesplit ende eenmaal buyten ende gequirredt van de hiele aff ende uyt den horn van tnebbe aen de voersyde een stuck uytgesneden. Ende heeft geen brieven, dan allegeert possessie van hem ende syn voersaten van soelange, dat gheen memorie ter contrarie en is.

(16) Minne Tiaers soon tOosterletens op Angema Goet segt dat hem ter cause van tselve goet toecompt te houden ende jagen twee paer swanen daer tmerck af is: de rechtervoet een hanevoet ende de binnenste clauw aff ende aen de rechtersyde vant nebbe een kerfft. En heeft geen brieven, dan allegeert possessie van soelange dat gheen memorie ter contrarie en is.

(17) Ryuerdt Pybe zn. woenachtig tot Arum segt dat hem uyt tylverkoop toecompt te houden ende jagen binnen Oosterletens een paer swanen uyt cracht fan seker twee ceddulen, waeraff copie hyerbij gevoecht is, waeraff 't manneken gemerckt is: aen de rechterfoet een hanevoet ende die rechterhiele aff ende opt nebbe twee karven aen de rechter (9 recto) syde ende twyssken den luffterfoet een hanevoet ende de hiele aff, sonders dat hem onthouden is wat nebb marck dattet heeft.

(17a) Die van Oosterletens, daer present synde, opposeren him daertegens, seggende dat de voersz. Lanerdt daer gheen landt en heeft ende oick gheen gherechticheyt toe en staan.

(18) Wybe Lieuwe zn., woenachtig tot Francker, segt dat hem ter cause van zyn goet tOosterletens, geheeten Teyske Goet tot Schryens, toecompt te mogen houden ende jagen aldaer drie paer oude swanen, waeroff tmerck is: aen beyde de voeten de middelste clauwe aff, op de voeregge vant nebbe een gheveel, rechtervoet de hiele aff ende de lufftervoet de binnenste clauw aff ende gequirridt. En heeft

gheen brieven, dan allegeert possessie van hem ende syn ouders van soelange dat gheen memorie ter contrarie en is.

(19) Sybe Serps soon segt dat hy de zuster heeft van Wybe Lieuwes ende dat mits dyen hem toecompt de darde (9 verso) paert van alsulcken gerechticheyt als Wybe voersz. aengegeven heeft. Waertegens Wybe Lueuwes zn. hem opposierde, seggende dat hem de gerechticheyt alleenne toecompt, want hy possessor is.

(20) Deselve Sybe Serps zn. geeft an dat hem ter cause van zyn goet daer hy tot Oosterletens op wont, geheeten Tiessima⁷⁾ als hem dunckt toecompt te houden ende jagen een paer swanen, waeroff tmerck is: de rechterfoet de hiele aff ende de lufftervoet de binnenste clauw aff ende gequirridt. Ende heeft geen brieven dan allegeert possessie van hem in den naam van syn huysvrou ende van synder huysvrouwe vader, sonder contradictie van iemant.

(20a) Wybe Liewe zn. protesteert hiertegens, behouden zyn rechts te wesen.

(21) De selve Sybe geeft noch aen dat hem noch toecompt te houden ende jagen een paer swanen, die zyn salyge vader gecoft heeft van een Gosse (10 recto) Wybens soon als hy wel sal doen blicken indient noot is, ende is tmerck: aen den luffteren voet buyten gesplit ende de hiele aff ende is daeraff int besit.

(22) Jouwe Oenya, als meest van den weeskinderen van Epe Douwe zn., verclaardt dat deselve weeskinderen tOosterletens een state hebben, geheeten Aesgema State, ende soe hy niet en weet off hem ter cause van dien eenighe gherechticheyt toecompt, soe protesteerde hy in den naem als boven van heure gerechticheyt te houden.

(23) Doucke Haye zn. gheeft aen dat hem toecompt te houden ende jagen twee paer swanen in Jorwerdegae, daeraff dat een paer syn vader geschenct syn van Lieuwe Ffondens ende heeft syn vader dat ander paer selff aengevoet, waeroff tmerck is: buyten ende binnen gesplit aen de rechtervoet. Ende heeft hy met syn vader van de geschenckte swanen geweest in possessie dertich jaer off daer ontrent ende van den aengevoeden omtrent xx jaer. Doch verclaert dat selve sy onvermindert het rechte van Doucke Foulders. (10 verso)

(24) Deselve Doucke Haye soon voer Dye Haye zn syn broeder, geeft aen dat denselven synen broder toecompt de heele jacht in Huyns¹¹⁾ ter cause van een saete lants, die Sybrant Roerda wylen eer gecoft hadde van Yd Hanye, waeraff Haye Douckes vader vanden voersz. Doucke ende Dye tnieaer aff toegewesen is met eer ende feer

by sententie van den Hove, ende nu by de voersz. Dye beseten wordt, ende is tmerck daeraff den rechtervoet buyten ende binnen gesplit ende de binnenste clauwe aff.

(25) Eelcke Heringa van wegen syn kinderen opposeert hem tegens dit laetste aenbrengen aengaende⁸⁾ de jacht van Huns ende protesteert behoudens rechts te wesen.

(25) Jouw Oenya gheeft an van wegen Tiarck syn broeder dat denselven synen broeder toecompt ter cause van syn state te Beers, geheeten Nyehuys, te houden ende jagen de zwanen hem houdende binnen het dorp Beers, scheydende aen de westersyde aen Fonser (11 recto) sloet ende aen Jorwerts kerckhoff; op de suyerside tot aen der patroens landen van Weydum ende over de wateringe geheeten Wieldsterga erme ende de noerdersyde tot over⁹⁾ die wateringe van Tsongher, ende is tmerck: beyde de hiel en aff. Segt oick watter incompt ende broeyt dat ongemerckt is compt mede toe zyn broeder voersz. Ende heeft gheen brieven, dan allegeert possessie van soelange dat geen memorie ter contrarie en is.

(26) Salmus Foppinga van wegen Lolle Ockinga weeskinderen¹⁰⁾ geeft aen dat denselven kinderen toebehoort te houden ende jagen ter cause van Rodemer State tot Jellum, soeveel swanen alst hem gelieft, waeraff tmerck is: de twee binnenste clauwen aff van beyde de foeten. Ende heeft geen brieven rustelicke dan allegeert possessie van soelange datter geen memorie ter contrarie en is.

(27) Ade Jongema, als volmachtich van Kempo Jongema, geeft aen dat hen toecompt ter cause van Gralde State te Bosum te houden ende jagen soe veel swanen alst gelieft, waeraff tmerck is: de lufftervoet tweemaal binnen gesplit ende eens buyten ende op de nebbe een (11 verso) streeck van dat rechter ooch over tnebbe ende voerts recht neder aen de lufftersyde tot de horn uyt. Ende heeft geen brieven, dan allegeert possessie van ouders tot ouders.

(28) Hero Roerda, van wegen Sybrant Roerda zyn vader, geeft aen dat denselven toecompt der houdinge ende jacht van swanen van Rienwerde State te Huyns¹¹⁾ soeverre als de landen ende wateringe derselver state strecken. Allegeert ende rustelicke possessie van soelange dat geen memorie ter contrarie en is, ende is merckt: een streept over tnebbe ende aen iellicke zyde een karff ende aen den rechtervoet de hiele aff ende de lufftervoet de middelste clauw af.¹²⁾

BARDERADEEL

(1) „henevoeten” of „hanevoeten” koe ik net rjocht toplak bringe.

Mooglik: knipt lyk as de poaten fan in hin of hoanne. Sj. ek Skeat, Concise Etym. Dict. p. 534: „hone”; Every-day Book II, 958: „an old tract on 'upping'” (s. v. swan-hopping).

- (1b) Neffens it St. Fr. Adel I s. 79 wenne Haring Heringa yn Hijum.
 - (2) Juw Dekema is yn 1523 to Frjentsjer forstoarn. Oer harren bisittings sjoch Fr. Landbouwblad, „It âlde folk” 52.
 - (3) Hobbe Doeckes sate to Baeijum (2191) is biskreaun yn it Fr. Landbouwblad 26-7-1957 en 30-8-1957. Neffens it Stamboek wie Eelcke van Heringa boaske mei Lischk Hotte Doeckes dochter van Rinia.
 - (6) Eelcke Heringa hat neffens it testamint fan Saker Heringa (S. II, 244) Azinga State to Marsum krigen, wylst Haring de state Garbaeda krijt „toe forndel”; hjirre docht bliken dat de „jelderste” soan Abbe syn erven de state yn Easterwierrum hawwe.
 - (7) Fondensera State waerd letter Fondinga State neamd.
 - (8) Dit sil Walta State wêze, post (2231).
 - (10) (2157) lêst „Lyuwa Auka”.
 - (11) (2172) lêst „Ryoerd Tzumma zoen”.
 - (12) (2169) lêst „Wypka Laes”.
 - (13) Wybe Wybe zn. brûkt yn 1546 de lannen, troch Gerrou Douwe zn. (2178) oanbrocht.
 - (14) „voersaten” bitsjut net itselde as it hjoeddeiske „voorzaten”, mar: eardere brûkers. Sj. bgl. de folgjende post, dêr't Wopke Syeurds zn. it ek hat oer syn „voersaten”, wylst hy yn 1511 jit net op „Aensta State” wenne; „voersaten” binne dus minsken dy't der tofoaren op sieten.
 - (15) (2177) lêst „Ansta steedt”; yn 1546 is Wopke Syeurds zn. forstoarn; syn wiif Ryxt brûkt dan it goed.
 - (17) Yn it hs. in los blêd hwerop: „Item, Ick Heera Douwa soon nu ter tyt woenachtich in Albagae hlye ende bekenne mey dit hantschrift hoe dat ick Heera vrsch. hab vercapet Ruerdt Pyba zn. nu ter tyt wenachtich to Oesterletens, een swaen deer merckt aen dae loefdra foet hoenfoete ende dy heela aff mey da hyo deer dy hy oen meer is; ende ick Heera vrsch. solm naet scryva kan soe hab ick Heera vrsch. beeden heer Sybken dit hantschrift onder to scrieven van mynner weyner ende vas daer onder een strick gemackt sonder ander hantschrift offte segel offte date”.
 - (18) Yn 1511 wennet op Teyske Goet Syno Hidde zoen (2174).
 - (19) „Tredde part”: Wybe Lieuwes hie nêst syn suster Auck, frou fan Sybe Seerps, ek in broer Ryurdt Lyuewes.
 - (20) Sybe Seerps hat neffens (2175) 70 pounsmiet lân en yn 1546 noch gjin 29 pounsmiet.
 - (22) Mooglik post (2161).
 - (23) Doucke Foulders, sj. post B 7.
 - (24) Dye Haeye zn. brûkt yn 1546 it lân, yn 1511 troch Eesck Olphert zn. (2348) oanbrocht.
- De sizwize „mei hear en fear” hat syn ûntstean neffens Tsj. Gs. de Vries faeks to tankjen oan it swannerjocht. It soe dan safolle bitsjutte as: „mei it bisteguod dat hier en fearren hat”. Mar yn de 16e ieu soe dizze útdrukking dan al forblikt wêze ta in fêste formule, sj. bgl. S. II, 209, 3 en 16, dêr't praet wurdt fan in syl „mey eer ende

feer". Prof. Dr. W. J. Buma to Grins is lykwols fan bitinken, dat „(h)eer" gewoan „eare" bitsjut — yn de âldste boarnen fynt men it wurd altiten sûnder h—, wylst „feer" itselde is as âldheechdútsk „gifuori", dat „nut, foardiel" bitsjut. De sizwize „mei ear en fear" soe dan bitsjutte „mei de rjochten en foardielen dy't der by hearre". Yn gefallen as mei in syl, in pleats ensfh. komt dat ek better út. In iere bitizing mei in útdrukking „mei hier en fear", d.w.s. „mei wyld en fûgelt" is fansels net útsletten.

- (25) Dit is post (2116), Uniahûs of Nijehûs. Tierck wie neffens it Stamboek Fryske Adel II, 267 wol, syn soan lykwols nêst fan adel. De swannefiguer boppe de poarte fan dit Uniahûs soe wize op de swannejacht.
- Neffens Hs. Burmania 1021a is der yn 1683 in oerienkomst sletten tusken de biwenners fan Unia en Memmema to Jellum: Meinsma, wenjende op dizze staten, „hoewel pretendeerde dat niemant als hem de gerechtigheid van de swanejacht in den voersz. dorpe (Beers) competeerde, voortaan nogtans hij en de Overste Burmania de swanejacht en de swanen bij de overste aangeset, en die nog aangeset zouden worden alsmede de wilde swanen, te mande zouden hebben, mids dat de overste de aangesette swaanen tot zijn kosten zoude moeten onderhouden en versorgen, dat tenminsten een paar swanen, altoos aangeset en in den voersz. dorpe onderhouden wierden, om also alle jaren jonge swanen te kunnen genieten".
- (26) Neffens it Stamboek Fryske Adel I, 116, wie Salvus van Foppinga (forstoarn 1543) boaske mei Ael Hobbes dochter, de widdou fan Lolle Heres van Ockinge (forstoarn 1520). Dit sil post (2111) wêze, mei Sybrandt Roedersma. It barde gauris dat immen net oantsjut waard mei syn heite foarnamme, mar mei dy fan de pleats dêr't er op wenne.
- (27) Dit sil post (2246) wêze, op Makkum.
- (28) Nou „Rewert", noard fan Hûns; sj. „It âlde folk" 61 (Fr. Landbouwblad 28-5-1954).

- 1) Sa forbettere út „vernoemen".
- 2) Yn de tekst stiet Oostergat; tekst 3 hat Oostergae (Eastergoa)
- 3) 2 en 3 hawwe: Doekles.
- 4) 2 en 3 hawwe: overmits daer geen brieven en syn.
- 5) 3 hat „geknobt".
- 6) Sa foroare út „mestere".
- 7) 2 lêst: Tyessma.
- 8) It hs. hat: aengedaen.
- 9) 2 en 3 hawwe: „onder"; dat stie earst ek yn 1.
- 10) it hs. hat „westkinderen".
- 11) it hs. lêst „huys".
- 12) 11 fierder en 12 ûnbiskreaun.

(12 verso)

Menaldumedeel

Eerst heeft Meester Albert Ghysbeert zn. uytten name van den heerscepen ende ingesetenen van tselve deel verclaert dat sy de K.M. noch den pluymgrave uyt zynder M. name geen gerechticheyt en bekennen om eenighe overheyt van jacht te presenteren over enighe swanen, geteyckent ofte ongeteyckent in tselve deel, seggende dat sy van sulcke vryheyt altyts oick by des fursten van Sassen tyden in possessie syn geweest ende noch syn. **Protesterende** in de zelve heure possessie ende gherechticheyt te bliven ende presenteren te dyer cause te rechte te stane.

- (1) Hette Hemmama te Barlecom gheefft an dat hem toecompt de heele zwanenjacht te Barlecom, streckende tot an tconvent van Aenyum an dat set ende voer soe wyt als tdorp streeet, om te mogen setten, houden ende jagen soeveel alst hem geliefft, waeraff tmarck is: beyde de voeten hanevoeten ende opt nebbe van den ouden een Sint-Anthonis cruys op de rechterzyde. En heeft geen brieven dan allegeert possessie van soelange, dat geen memorie ter contrarie en is.
- (2) Eelcke Heringa te Marssum gheefft an dat hem toecompt (13 recto) ter cause van Heringa oft Azinga Staete te houden ende jagen over Marssum soeveel swanen alst hem geliefft, waeraff tmarck is: beyde de voeten binnen gespliten ende beyde de hiele aff ende nebbemerck: de noesgaeten uytgesneden ende van den wilde ongeteyckende hem binnen Marssum houdende segt hem het darde deel toe te comen. Ende en heeft geen brieven, dan allegeert possessie van soelange, dat geen memorie ter contrarie en is.
- (2a) Siethie Siethie zn. van Leeuwarden opposiert hem daertegens, seggende dat op Heringa goet geen swaenjacht en is.
- (3) Deselve Sitthie Sitthie zn. van wegen syn huysvrou gheefft aen dat hem ter cause van Oenya Goet te Marssum toecompt te houden ende jagen soe veel swanen als hem geliefft, waeraff tmerck is: beyde de voeten buyten gesplit ende de hiele aff ende de rechter wieck gheknobbet. Ende heeft geen brieven, dan ervinghe ende possessie van Kempo Oenya voert op Fey Oenya ende voert op Sitthie syn zwager voern. (13 verso)

(4) Frans Minnema geeft aen dat hem ter cause van Dotinga Staete te Marssum toekomt de houdinge ende jacht van swanen binnen Marssum, streckende van Pybes set aen Frerick set voeran Deynummer zylroed voeran Ritzema zylroedt met hoer insloeten waeraff tmerck is: die buytenste clauw aff aen beyde de foeten. Ende heeft geen brieven, dan allegeert possessie van Offke Dotinga ende Fedde Dotinga syn soon rustelic ende vredelick over xlvij jaer.

(4a) Eelcke Heringa ende Sitthie Sitthie zn. ende Feycke Hesslinga opposeeren hen daertegens, seggende dat hen mede toekomt te jagen in den selven wateringen in der manieren als hy aangegeven hebben, protesteerende behoudens rechts te weesen.

(5) Feycke Hesslinga gheeft an dat hem toekomt ter cause van Oetstre te houden ende te jagen soeveel swanen alst hem belieft in Marssum, waeroff tmarck is: den rechtervoet hanevoet ende de hiele aff. En heeft gheen brieven dan allegeert possessie van soelange dat gheen memorie ter contrarie en is. (14 recto)

(6) Renick Roerda geeft aen dat hem ter cause van Oesma State te Menaldum toekomt te houden ende jagen drye paer swanen off vier paar swanen, waeraff tmarck is: de middelste clauwe van den lufftervoet ende de heele aff ende de slinkevlegel gheknibet. Ende en heeft geen brieven, dan allegeert possessie van soelange dat ter contrarie geen memorie en is.

(7) Heer Reynder, procurator des konventes van Aengium, in den naem van den convente brengt an, dat hen mitten goeden den convente ghegeven, mede toegestaan zyn twaelf paer swanen, waeraff het merck is: aen den rechtervoet twee sneden binnen ende een buyten ende op den nebbe een halff cruys. Ende weet nyet offter eenige brieven aff syn, dan heeft tconvent in possessie geweest van dat tconvent tot goeder reformatie gebracht is, twelck ontrent lxxx oft hondert jaer geleden¹⁾ is tot der lester orlogen toe in welker tyt hen de swanen seer verbistert syn, soedat sy nu maer een paar oude swanen en hebben, maer hebben dyt jaer vier paar jonge aengeset.

(7a) Hette Hemmema protesteert in affwesen van partije dat hy niet en consenteert dat die van den convente voersz. jagen in syn wateringe offte planten. (14 verso)

(7b) Insgelicx heeft geprotesteert Hero Roerda van weegen gheeten Roerda syn oem.

(8) Jelle Jelle zn. te Betgum, meyer van Joncker Fritz van Grombach, brengt an van des zelfs jonckers wegen dat hij over drye jaer deur bevel van syn joncker opgeset heeft een paar swanen, gemerckt:

in den slinkervoet binnen gesplit ende duyterste clauw aff ende dachterste clauwe van de rechtervoet. En weet van geen brieven, dan salyge Hessel Martema daer de sate uytgecomen is, altyt placht daer swanen te houden.

(9) Meester Albert Ghysbert zn. geeft aen dat hy titulo dotis mit syn huysvrouw besit een swanejacht ende merck ende onderholdinge der selver swanen op Wuytze²⁾ zate off State in Menaldum ende is tselve merck: aen den rechtervoet binnen gesplit ende de heel aff ende de rechtervloegel geknabt. Segt dat hy bewysen sal alst noidt is dat syn huysvrouw ouders over de l, lx jaeren ende langer daeraff in rustelicke possessie geweest zyn sonder dat hy ander bescheet daeraff hefft. (15 recto)

(10) Douwe Gesse³⁾ zn. te Menaldum geeft aen dat hem ter cause van Ypinge⁴⁾ State te Menaldum toekomt te houden ende jagen een paar swanen, waeraff het marck is: buyten gesplit aen den rechtervoet ende van binnen aen den selve voet gequirredt mit twee karven aen de lichterzyde vant nebbe. Ende en heeft geen brieven, dan allegeert possessie van soelange dat geen memorie ter contrarie en is.

(11) Hette Hemmema, van wegen Alyff Hemmema weeskinders, segt dat hem toekomt de houdinge ende jacht van swanen ter cause van Poppinga State soe veel alsser op haer eygen landt broeyt, daer tmerck aff is: buyten gesplit aen den rechtervoet. En weet niet offter brieven off syn, dan allegeert possessie van soelange datter geen memoerie ter contrarie en is.

(11a) Take Glins protesteert van Renick Poppema van Den Schellinck weeskinderen wegens behoudens rechts te wesen van alsulcke gerechticheyt van swanejagen als sy hebben ter cause van Fleeringe State te Menaldum, alsoe sy beyde buyten slants woenen. (15 verso)

(12) Broer Berrylp tot Menaldum geeft aen dat hem ter cause van Berrypster State te Menaldum toekomt te houden ende jagen een paar swanen op syn egen landt ende wateringe waeraff tmarck is: beyde de voeten de hiele aff ende gequirredt aen beyde de voeten van binnen. En heeft geen brieven, dan allegeert possessie van soelange dat geen memorie ter contrarie en is.

(12a) Renick Roerda opposeert hen tegens, seggende dat syn vader selven de swanen syn levens lanck gejacht heeft by consente ende toestandinge van Broers voersz. wyffs moeder.

(13) Sieurd⁵⁾ Jans zn. van wegen Riuerdt⁶⁾ Fritsma te Deynum geeft aen dat denselven Riuerdt⁶⁾ toekomt te houden ende te jagen soeveele swanen als hem belyefft over tgeheele dorp ende wateringe

van Deynum, waeraff tmarck is: aen de foersyde van de nebbe een kerff ende den rechtervoet binnen gesplit. Ende en heeft geen brieven, dan allegeert possessie van ouders te ouders, soelange dat gheen memorie ter contrarie en is. (16 recto)

(13a) Waertegens Hette Hemmema protesteert behoudens te wezen in syn gerechticheyt.

(14) Offke Hessels zn. Foppinga gheeft aen dat hen toekomt de houdinge ende jacht van swanen soeveel alst hem gelieft over geheel Boxum, voerts streckende int west tot over Oedsma Riedtmer ende int oost over Boxemme blicken ende daeromtrent ende int suyde ende noorden soeverre alst dorp street, waeraff tmerck is: beyde de voeten binnen ende buyten gesplit ende de binnenste clauw van der rechtervoet aff. Allegeert possessie van soelange dat gheen memorie ter contrarie en is.

(14a) Doucke Hayes protesteert voer hem ende Harinck Doecke zn. wezen behouden te wesen syns gerechticheyt nopende de jacht voersz. (16 verso)

(15) Deselve Doecke Hayes voer hem ende de voersz. weesen geeft an dat hem toekomt de houdinge ende jacht van swanen van Rynge State, de Meysloote uyt, om na Pyphorenvact ande oestersyde tot Hoptille, de Gheervlie alsoeverre als Offke Foppinga ende Daucke sullen concorderen, waeraff tmarck is: buyten gesplit aen den rechterfoet de uysterste clauwe mitter hiele aff ende een karff op de rechterzyden van tnebbe.

Allegeert possessie van soelange dat gheen memorie ter contrarie en is. Ende heeft brieven, boden ende consent eerst van de halve sate, daarna van een derde paert, houdende beyde van eer ende feer ende alle gerechticheyt.

(16) Gheerit van Schoonhoven, dienaer van Witthie van Camminga Renicx zoen, gheeft aan van syns heersceps wegen den selven syn heerscip van syn huysvrouw wegen toekomt de houdinge ende jacht van soeveel zwanen als hem belyft tot Hommema State te Dronryp, waeraff tmerck is: buyten ende binnen gesplit aen de beyde de foeten. Ende allegeert possessie van soelange, dat gheen memorie ter contrarie en is. (17 recto)

(17) Taecke Glins van wegen Sicke Hottinga geeft aen dat denselven Sicke toekomt ter cause van Obbema State op Dronryp, oick van Oedsma State aldaar, de houdinge ende jacht van alle die zwanen, die op de landen van den selven state voersz. broeyen ende houden, waeraff tmerck is: aen den slinkervoet hanevoet ende de hiele aff.

Allegeert possessie van ouders tot ouders.

(18) Doucke Hayes Opperyp geeft aen dat hem toekomt ter cause van Siardema goet mit andere goeden hem daer toecomende de houdinge ende jacht van swanen, die op syn egen landt broeyen ende hycken, waeraff tmerck is: buyten ende binnen gesplit aen de rechterfoet ende de middelste clauw af. Allegeert possessie van soelange dat gheen memorie ter contrarie en is.

(19) Salmus Foppinga gheeft aen dat hem toekomt ter cause van Foppinge State met alle die goede daertoe behoerende houdinghe ende jacht van swanen die op syn landen voersz. broeyen, waeraff tmarck is: de middelste clauwe van den rechtervoet aff ende twee strecken over tnebbe. Ende allegeert dattet hem van syn ouders te ouders geerft is ende possessie van soelange dat gheen memorie ter contrarie en is. (17 verso)

(19a) Take Glins protesteert ter contrarie soeverre alst aengaet de landen ende wateringhe tuschen Wissemalaen ende den Heerewech, seggende dat wat daertusschen broeyt ende houden hem selven toekomt.

(20) Deselve Take Glins gheeft an dat hem toekomt ter cause van Glinstera State de houdinge ende jacht van swanen van Poeldam aff, streckende op dat Hoptille toe, strecken voerder op int west nae Glinstera Staete toe voerder op van Glinstera State 't veer lanx tot aen de Heerewicht toe, van allen de swanen binnen deselve limiten broeyende ende hickende waeraff tmerck is: de hiele ende binnenste clauwe van den rechterfoet aff. Allegeert possessie van hem ende syn voervaders van soelange dat gheen memorie ter contrarie en is.

(20a) Salmus Foppinga protesteert hier tegens van syn wyffs wegen te wesen behoudens recht als van de rechticheyt haer van Dotinga State toecomende.

(21) Take Glins geeft oick an dat hem toekomt ter cause van Hobbema State te Dronryp de houdinge ende jacht van (18 recto) swanen van Hobbema State aff aen de scheydinge toe streckende nae Fleeringe landen toe, te weten van alle de swanen in deselve limiten broeyende ende hickende, waeraff tmerck is: de hielinghe ende binnenste clauw aff aen den rechtervoet. Allegeert possessie van ouders touders van soelange dat gheen memorie ter contrarie en is.

(21a) Salmus Foppinga protesteert van syn huysvrouw wegen ende haer kinderen behoudens rechts te wesen*) van Fetse ende Dotinga State gerechticheyt op Dronryp.

(22) Deselve Salmus Foppinga geeft aen dat van syn huysvrouw

ende haer kinderen wegen dat hem toecompt ter cause van Fetse ende Dotinge State te Dronryp de houdinge ende jacht van swanen van Fleeringe jachten aff tot aen Hobbema jacht ende is marck de twee binnenste clauwen aff. Ende allegeert possessie van ouders touders van soelange dat geen memorie ter contrarie en is.

(22a) Take Glins protesteert ter contrarie dat Salmen in den naem als voren nie sal connen bewysen eenige gerechticheyt noch possessie te hebben van swanenjacht ter plaetse voersz. (18 verso)

(23) Frans Minnema gheeft aen dat hem toecompt ter cause vant Breantinge State oppe Ryp de houdinge ende jacht van swanen soeverre als de landen ende wateringe derselve state strecken, waeraff tmerck is: aen den rechtervoet de buytenste ende binnenste clauw aff ende de hiele aen denselve foet aff. Allegeert possessie van touders van soe lange dat gheen memorie ter contrarie en is.

(24) Hero Roerda van wegen Schelte Roerda syn oem, gheeft aen dat hem competeerdt de houdinge ende jacht van swanen over tgeheele dorp Barlecum tot des convents van Aenyum set toe, waeraff tmerck is een rechte strepe over tnebbe ende aen elcke syde een karff ende aen de rechtervoet de hiele aff ende aen den slinckervoet de middelste clauw aff. Allegeert coop van Hette Hemmema ouders presenteert copie van den brieven in te brengen als hy des foersocht sal werdden ende segt daerop possessie te hebben.

(24a) Hette Hemmema opposseert hem daertegens, seggende dat tselve nyet blycken en sal ende hem de gerechticheyt ende possessie toe te comen als hy aengegeven heeft. (19 recto)

(25) Jarich Gabbe soon heeft aengegeven den darden decembris dat hem toecompt de rechticheyt van te moegen houden ende jagen een paer zwanen ter cause van de state ghencempt Terryp in Menaldumegae, soeverre als tselve goet streckt, waeraff tmarck is: den rechtervoet binnen tweemaal gesplit ende allegeert possessie van ouders touders.⁹⁾

MENALDUMEDEEL

- (2) Dizze pleats wurdt yn it testamint fan Yde Heringhe (S. I, 236) Aesgheme gued neamd; it is mooglik de post (1645), dêr't de widdou fan Saker, dy't yn 1473 de pleats kriget, op wennet. Saker hat lykwols yn 1510 (S. II, 244) Aesgna state al as forndeel oan Eelk

forsein, dat it is ek mooglik dat it post (1652) is, fan sa'n 42 pounsmiet; op it sté is letter Popta set.

- (3) Dit sil post (1650) wêze moatte; der komt in Feye Unia yn foar en neffens it Stamboek, s. 384, wie Feycke Unia (forstoarn fôar 1521) in soan fan Keympe Unia. Jel, de dochter fan Feye Unia, wie trouw mei Sythye Sythyes Frivelsma.
- (4) Frans Minnema wie trouw mei Ymck Dotnia, in suster fan Feycke Dotnia, to Marsum forstoarn yn 1530, neffens Stamboek II, s. 187. It sil post (1646) wêze.
- (5) Dit kin bg. post (1675) wêze.
- (6) Dit is moai wis post (1465).
- (8) Dit kin post (1564), „Herna” wêze. Fritz van Grombach hie in dochter fan Hessel Martena ta wiif; Hessel biwenne Groot Terhorne of Martenahûs yn Bitgum.
- (9) Meester Albert Ghysbert zn. sil wol mr. Albert Gijsberts Arentsma út Ljouwert wêze. Hy wie trouw mei Margaretha Truchses, Wilhelm's dochter.
- (10) My tinkt, dit moat post (1470) wêze.
- (11) Dit is post (1466); Aleph Hetto zoen wie „heerscip”.
- (12) Dit is post (1475): Broer Dattie zoen tho Beckryp; hy wie einierde.
- (14) Dit is miskien Oedsma (of Scheltema), post (1966).
- (15) Dit is it lettere Ringia-state to Blessum, post (2000).
- (16) Wytze van Camminga waard ek „Eminga” neamd; syn heit wie in Eminga, syn mem Sjouck van Camminga. Wytze forstoar yn 1533. Hy wie trouw mei Rints Fransdr. van Minnema.
- (17) Sj. S. II, 238, dêr't Edwer Siaerda Ubbema goet to Dronryp oan syn dochter Suob taseit. Dit sil post (1861) wêze. Oedsma goed is post (1860).
- (18) Dit sil wol post (1812) wêze.
- (19) Dit is post (1824).
- (20) Oer dizze swannejacht is in bulte prosedearre, sj. û.o. Vegelin Eysinga Archyf Gl. H. 170, archyf Kingma State II, 27 en Sminia-archyf 1736.
- (21) Neffens it testamint fan Douwe Pibes (Sminia-archyf 1511) is (1811) Hommema State.
- (22) Sjoch Baerderadiel nû. 26. Mooglik is Fetze State post (1810) en Dotinge (1821, Hotyna?) of oarsom. Fleeringa jachten sil de jacht fan Fleeringa State (post 1467) to Menaem wêze (sj. testamint Douwe Pybes, Sminia-archyf 2050). Neffens it Charterboek II, 347, hat Ljouwert lykwols yn 1517 Fedde Dotinga State to Marsum krigen.

(23) Dit is moai wis post (1818): Jacob Bryoutnie; Jacob wurdt dan neamd nei Bryontinge State.

(25) Dit kin (1479) „Terpryp” wêze.

¹⁾ It hs. hat: „gelegen”.
²⁾ 2 en 3 hawwe: Wytze State.

³⁾ 2 en 3 hawwe „Gosse”.

⁴⁾ 2 en 3 hawwe „Epinge”.

⁵⁾ Sa foroare út Suuerdt.

⁶⁾ Sa foroare út Ruuedt; mooglik is ek: Rimerdt.

⁷⁾ Fan 19a oant 22a mist yn 2 en 3.

⁸⁾ It hs. hat „wegen”, troch foroaring fan s yn g.

⁹⁾ 19 fierders wyt, 20 ek.

(20 verso)

Hennarderadeel

(1) Sierick Doenye gheefft aen dat hem toecompt de jacht van de swanen over de vier dorpen aen Oostereyndere dycken, te weten: Oostereynde, Wierum, Ytens ende Ydarde. Ende hebben als hy segt syn ouder voer ende hy nae de naeste hondert jaer ende langer in possessie geweest zonder dat hy daer eenige brieven aff heeft. Ende is syn teycken de rechtervoet in stuk bladt een sneed ende aen die lufftervoet binnen een sneede ende aen de rechtersyde vant nebbe boven by thoofft een karff ende aen de luchtersyde beneden int nebbe oick een karfft.

(2) Tiaert Haenckes zn. woonende tOostereyndt op Eemge Huys ende Sipke Hoeyttee¹⁾ zn. wonende to Ytens, als erffgenaemen van Syeurdt Piers soon opposeren hem tegens het aenbrengen van Syeurdt Doenye ende seggen dat sy in der qualitteyt als voeren ouck swanejacht hebben ende een marck, te weten: in de rechtervoet binnen gesplit ende de rechterhiele aff met twee kerven op de rechtersyde ende aen de luffterzyde van de nebbe. Ende seggende dat heur ouders voer ende sy naer over de hondert jaeren daeraff in possessie zyn ende hebben geen brieven ende specificeren oick geen limiten van de jacht of getal van heur swanen maer vangen de gene die heur marck hebben als voers. daer sy die vinden. (21 recto)

(2a) Hebben noch de voersz. personen my geexhibeert een briefken mit een gebrocken opgedruken segel, beginnende: Ick Sybrant Habbe soon in dato des dachs naa omnium sanctorum anno miiij lxxxi, waeraff de copye hyer by gevocht is voer soevele alst opereren mach sonder anders te willen verclaren wat gerechticheyt dat sy daerdeur pretenderen.

(3) Item heeft de voersz. Tiaert Haenkens aangebrocht, dat hem twee swanen gesconcken syn omtrent twee jaer geleden van een Paer Amne zn., de welke gemerckt syn: als beyde voeten hanevoeten ende het manneken is de noesegaten ²⁾ doorgesneden.

(4) Sybe Piers zn. brengt aen dat hy tOostereyndt op syn eygen landt jacht heeft van swanen, de gemerckt syn: aen den rechtervoet de binnenste clauwe aff ende beyde de helen aff ende opt neb Sinte Andris cruys.

(5) Item segt noch dat hy jacht van swanen te hebben op Aginga State te Oostereynde, die gemerckt syn: an der (21 verso) rechter-

voet die binnenste clauw ende die uysterse ende de hiele aff ende twee karven aent voereynde van de nebbe. En heeft geen brieven, dat hy weet ende als aengaende Aginge State de syn hem toegestaenden van een syn naeste bloet, die te Tiemarum int clooster is ende allegeert possessie van soelange dat geen memorie ter contrarie bestaat.

(6) Deselve Sybe Piers soon, hem seggende volmachticht van Pieter Wybrants soon ock woonende te Oostereynde, segt dat hij oick swanenjacht heeft ende merck: se aen den rechtervoet de middelste clauw en de hiele aff ende een kerff op die luffter zyde des nebbes. En weet van geen, (brieven)³⁾ dan allegeert possessie van syn ouders voer ende hem naer, soeverre als men dencken mach.

(7) Doctor Joost Herama brengt aen van Otte Yges erven wegen, dat hem swanenjacht competeert over heel Welsryp, ter cause van Haenye State, behalven een Geerit Pieters van welcken een paer toegestaende is van een salyge Kempo Jongema ende is tmerck: den rechtervoet binnen gesplit. En weet niet offer brieven aff zyn dan nyet, maer allegeert possessie van soelange dat geen menschen ter contrarie gedenckt. (22 recto)

(8) Epe Abbe soon, woonende op Sippenbuerstere State in Welsryp, als erffgenaem van syn huysvroue wegen van Romcke Ambrosius, segt rechticheyt te hebben tot de houdinge ende jacht van een paer swanen, die gemerckt zyn: aen den lufftervoet duyterste clauwe ende hiele aff. Heeft geen brieven, dan allergeert possessie van fyftich jaeren ende meer.

(8a) Doctor Joost van wegen als boven opposeert hem daertegens ende protesteert behoudens rechts te wesen.

(9) Laers Jongema geeft aen dat syn foervaeders over de hondert jaeren gerechticheyt syn geweest ende in possessie te jagen binnen Wommels, te weten de swanen die hier tmerck hadden twelck was: beyde de voeten buyten gesplit ende beyde de voeten gequirredt van de teenen aff ende over de nebbe een streeck, waeraff te midden noch een streeck gaet naer de hoern toe. Maer syn hem in tyde van orloge de zwanen verbysteert bysonder soe hy ende syn voersaten wech⁴⁾ en geweest hebben, maer gedenct nu syn gerechticheyt weder te gebrucken en heeft geen brieven, dan allegeert possessie van syn ouders over de hondert jaren als voeren.

(10) Hero Andris soon ende Jelte syn broer gheven an dat sy te Wommels toe Swyns gerechticht syn tot die houdinge (22 verso) ende jacht van twee paer swanen, gemerckt: aen de rechtervoet

tweemaal buyten gesplit in een blat ende een streeck recht over tnebbe. En hebben geen brieven, dan allegeert possessie van hem ende heur ouders over de fyftich jaer ende langer.

(11) Deselve Hero voer den pastoer toe Oostereynde, Heer Agge, brengt an dat hy gerechticht is tot swanen te houden, daer tmarck aff is: aen de lufftervoet binnen gesplit ende de uysterse clauwe aff ende een gevel op de nebbe. Sonder dat hy eenige voerder verclaringe van gerechticheyt off possessie weet te doen.

(12) Heer Wybe, postoor te Wierum⁵⁾ van den pastoryen wegen, gheeft aen dat hem toe komt een paer swanen te houden op die pastorie lant ende syn gemerckt: an beyde voeten de middelste clauw aff ende aen de lufftersyde van nebbe een karff. Voer syn gerechticheyt segt dat hy op die pastorie quam, soe vont hy daer een paer swanen, die hy by tyt van orloge verbysteert syn soe dat hy weeder een paer jonge aengeset heeft. Naederhand, te weeten den vijften january anno xxx heeft deselve heer Wybe aangegeven dat een Hoytie Doenya der pastorie hier voertyts tvoers., paer swanen by testemente besproken heeft als hy segt dat met tuygen wel blycken sal indien (tvan) noot syn. (23 recto)

(13) Doucke Waltes voer hem ende syn broeder Ede ende Tzalinck Doucke soon, als voermondt van syn sone, geven an jacht te hebben opt heure state te Hennaerd, gheheeten Sybrande State, ende is tmarck: beyde de voeten buyten ende binnen gesplit ende een rechter streep oever tnebbe. Ende hebben gheen brieven, dan allereen possessie van hem ende heur ouders van soelange (dat) geen memorie ter contrarie en is.

(14) Watthie Mellema te Luekewierum segt gerechticht te wesen tot jacht van swanen binnen tgae van Lutkewierum, sonder dat hy weet van hoeveel paer ende is syn marck, herecommende van der state van Mellema voersz.: een clyn⁶⁾ cruys op de nebbe ende aen den rechtervoet binnen gesplit ende de hiele aff. Ende hebben gheen brieven, dan allegeert possessie van ouders tot ouders van soelange dat geen memorie ter contrarie en is.

(15) Fonger Jans soon te Ytens segt dat hy gerechticht is swanen te houden sonder getal de gemerckt syn: aen den rechtervoet binnen een ronde snede ende de binnenste teen ende die hiele aff; boven over nebbe een streeck ende aen de luffter.....⁷⁾ (23 verso)

(16) Sybe Piers soon hem seggende hem gemachticht van de pastor ende vicarys te Welsryp geeft aen dat hy gerechticht syn tsamen een paer swanen te houden ende is heur tmerck: beyde de hielen

aff ende gesplit buyten aen den rechtervoet. En heeft geen brieven, dan allegeert possessie van soelange dat geen memorie van menschen ter contrarie en is.

(17) Deselve voer Watthie Piers zn. geeft an dat hem toekomt te houden een paer swanen op syn eygen saet het merck is: beyde de hiele aff en heeft geen brieven van soelange possessie van hem ende syn ouders datter geen memorie ter contrarie en is.

(18) Bocke Bocke soon Bourmania te Yedens to Oenga Huys geeft aen gerechtigd te wesen swanen te houden over theele dorp ende syn gemerckt te weten: aen der rechtervoet buyten gesplit ende de uterste clauwe ende hiele aff ende Sinte Andries cruys over tnebbe en heeft geen brieven, dan allegeert possessie van soelange dat gheen memorie ter contrarie en is. (24 recto)

(19) Jouw Oenya van wegen syn moeder verclaert dat de citatie over Beers daer syn moeder wont nit vercondicht en is waeromme hy protesteert van alsulcke gerechtigheyt als syn moeder in Ydard, gelegen in Hennarderdeel, hebben mach, salff ende behouden te blyven ende sal syn diligentie doen om deselve gerechtigheyt te vernemen ende aen te brengen. Den xvij decembris heeft Jouw Oenya van wegen als voren aengebrocht dat synder moder voersz. toekomt de swanejacht over het gheheel dorp van Idardt, seggende syn ouders altyts daeraff in possessie geweest te hebben ende syn doude swanen in de orloge al verbystert, mer de jonge worden geteyckent beyde de hiele aff.

(20) Jan Roerda van wegen Rieurdts zyn soon verclaert dat syn soens voers. huysvrouw als hy meynt eenige gerechtigheyt van swaen heeft binnen Hennardt, doch soe hy daer noch niet te vollen aff geïnstrueert en is, soe sy eerst syn soon getrouwt heeft, protesteert over syns rechts te wesen ende sal syn diligentie doen tselve te vernemen ende aen te brengen. Is naer gecomen Hermen Piers soon van Bolsweert van wegen Douwa Hans Hans soon dochter Rieurdts voers. huysvrouw ende geeft an dat haer tot Hennaerdts ter cause van Sassinge Staete toekomt een swanenmerckt te weten: aen de rechtervoet buyten gesplit ende duyterste teen aff ende op der nebbe een Andries cruys. (24 verso)

(21) Deselve Jan Roerda segt oick van syn selfs wegen recht te hebben ter cause van Jan syn goet te Cubaert om swanen te houden sonder dat hy seker getal weet ende is syn merck: de uyterste clauwe aen den luffterenvoet aff ende deselve voet gequirredt ende een thoor van nebbe een overgaende streepe ende aen elck eynde

van de streepe een karff. En heeft geen brieven, dan possessie van hem ende syn ouders van soelange, dat gheen memorie ter contrarie en is.

(22) Doede Gherolts soon voer syn vader^s) Gherolt Meyntte soon te Wommels op Walperda Staete segt gerechtigd te wesen tot swanenjacht ende houdinge sonder dat hy weet secker getal ende is tmerck: de middelste clauwe ende die hiele aen den rechtervoet aff ende een halve mane opt voereynde van den ende een cleyn karff by thoofft. En weet van geen brieven, dan allegeert possessie van soelange dat geen memorie ter contrarie en is.

(23) Meester Albert Ghysberts zn. voer Hessel te Riens (25 recto) geeft aen dat denselven Hessel competeert onderhoudinge van swanenjacht ende merck op Rienstere Sate toe Lutkewierum ende is tmerck: aen de lufftervoete de hiele aff ende quirredt ende een karfft aen de lufftersyde vant nebbe by den hoern. Ende en heeft geen brieven, dan allegeert soelange possessie van hem ende syns ouders, dat geen memorie ter contrarie en is.

(24) Deselve Meester Albert in de naem van Frans Andlys in Boelswaert gheeft aen dat denselve Frans toekomt onderhoudinge ende jacht swanen op Buckema goet tot Groterwierum in Lutkewierumergae ende is tmerck: aen de rechtervoet de uyterste ende binnenste clauw aff ende aen de rechtersyde vant nebbe een grote karff. En heeft geen brieven, dan vermeent hen possessie van hem ende syn ouders over menschen gedencken.

(25) Hero Roerda van wegen Sybrant Roerda, syn vader, geeft an dat hen ter cause van der state geheeten Doenterp competeert de swanenjacht over theele dorp te Spannum oppet oost tot Winsema hoochholt (25 verso) op dat noerdt tot Oldemeer op dat west in tSomerdyck offte cleyne dyck op dat suyd tot de Banfeer tusschen Leeuwarden ende Bolswert, seggende deselve jacht syn vader voersz. van ouders touders aengeerfft te syn ende de selve voer, syn vader na rustelicke possessie geweest te hebben van soelange, datter gheen memorie ter contrarie en is, waeraff tmarck is: de rechtervoet de hiele aff, de slinckervoet de middelste clauw aff ende een streeck over tnebbe ende aen ieticke zyde een karff.

(26) Deselve in den naem als voren geeft noch an dat syn^o) vader voersz. toekomt de houdinge ende swanejacht op Hoeckenster State in Oostereyndt alsoe verre als de landen ende wateringhe der selver state strecken, waeraff merck is: de rechtervoet de hiele aff, de slinckervoet de middelste clauw aff, een streeck over tnebbe ende aen

iegelike syde een kerfft. Allegeert deselve state bewandert te hebben van Heer Godschalck Jongema, de welcke ende syn voersaten voer ende Sybrant Roerda nae, altyt daeraff in rustelike possessie is geweest, soedat geen gemorie ter contrarie en is.

(27) Deselve Hero Roerda gheefft an van wegen Schelta Roerda, syn oem dat denselven toecompt de (26 recto) houdinge ende jacht van swanen Ghietenser State te Kubaert soeverre alst de landen ende wateringe van der state strecken ende is tmarck: een streep over tnebbe ende aen ietlycke syde een karff ende aen rechtersvoet de hiele aff ende aen de slinckervoet de middelste clauwe aff. Allegeert eringe¹⁰⁾ ende rustelike possessie van ouders touders van soe lange dat ter contrarie geen memorie en is.

(28) Jarich Gabbe soon heeft aengegeven den derden decembris dat hem in den naem van syn huysvrouw toecompt te mogen houden ende jagen een paer swanen ter cause van Pybinghe Goet te Welsryp, soeverre als voersz. goet streckt waeraff tmerck is: den rechtersvoet binnen tweemaal gespliten. Ende heeft geen brieven, dan allegeert possessie van ouders touders.¹¹⁾

HENNARDERADEEL

- (1) Dit sil west hawwe it Donya goet (1394 hûs en 1346 lân) en de krite „over de vier dorpen aen Oostereynder dycken” sil it gebiet fan ien fan de fjouwer memmepolders (sj. Rienks en Walther, Binnendiken en Slieperdiken yn Fryslân, side 215 enff.) wêze moatte.
- (2) Tiaert Haenckes is, as wy syn foarfaer Syurd Piers toplak bringe meije op post (1373), wer in einierde. It docht bliken, dat dizze Syurd Piers zn. lân hat yn Itens, ûnder post (1426).
- (4) Der komt op post (1366) in Sybe Piers zoon foar en as dat deselde is as de hjir neamde, is it wol in hiel opmerklik gefal, om't Sybe Piers meije is en gjin einierde. Nou moat der fuort by sein wurde, dat it Register fan de Oanbring op dit stik fan saken alles net seit. It mei wier wêze, dat der gjin eigen lân fan Sybe Piers oanjown wurdt, mar dat wol noch net sizze dat er dat net hawwe soe. Hy bitellet oan oaren krekt likefolle as dêr't syn lân op wurdarre wurdt, mar de titel fan dy rinten witte wy net; it kinne bgl. „losrenten” west hawwe: Sybe Piers hat bgl. earne jild foar liend en de rinten dêrfan binne yn forbân mei it woekerforbod op syn groun lein. En by eintsjebislút kin Sybe Piers ek tusken 1511 en 1529 lân krigen hawwe, alhoewol't hy it op post 5 hat oer „lange possessie”.
- (7) Joost Van Herema wie neffens it Stamboek Fryske Adel boaske

mei Rints Otte Yges dochter Galama. It sil yn 1511 post (1284) west hawwe.

- (8) Romka Ambroes hie in great stik yn (1282) dat hy sels brûkte en in lytse rinte yn de niisneamde (1366). Hy sil in einierde west hawwe.
- (9) Dit is, tinkt my, post (1176), de jacht by de lettere stins op de Geins (?).
- (10) Hero en Jelte binne ek einierden, as se bern binne fan Ide, salige Andries weduwe toe Zwyns post (1203).
- (13) Dit kin post (1331) wêze.
- (14) Dit kin post (1453) wêze.
- (18) Dit is post (1316).
- (19) Dit is nei alle gedachten post (1415).
- (20) Post (1341), tinkt my.
- (21) Dit sil wol post (1224) wêze, sj. ek Sminia-archyf 1900 g.
- (22) Mooglik post (1191).
- (23) As men forliket mei Beneficiael boek side 397, dan is dit moai wis (1438).
- (25) Dit sil ien fan de twa steden fan post (1258) wêze moatte.
- (26) Dit sil post (1374) wêze.
- (27) Nei alle gedachten post (1224).

- ¹⁾ hs. 2 en 3 hawwe: Hoyte.
- ²⁾ Sa forbettere út „noesegelaten”.
- ³⁾ Brieven net yn 1, wol yn 2 en 3.
- ⁴⁾ It hs. hat „wer”.
- ⁵⁾ Der is romte iepenlitten foar „Lutke”.
- ⁶⁾ It hs. lêst: slyn.
- ⁷⁾ 2 en 3 lêze noch: zyde.
- ⁸⁾ Nei „syn vader” in stik iepenlitten; mei Gherolt Meyntte soon bigjint in nij stik; mar om't Doede Gherolts wol in soan wêze sil fan Gherolt Meyntte soon en it hiaet dus in kopiearflater wêze sil, hjir it wyt forfalle litten.
- ⁹⁾ It hs. hat „soon”.
- ¹⁰⁾ „ervinge”? 2 en 3 hawwe „eenighe”.
- ¹¹⁾ 26 fierders wyt, sa ek 26 verso.

(27 recto)

Uyt Barradeel mit Harlingen¹⁾

(1) Gerolt Herama, Raidt des Keys. Majesteit heeft aangegeven den eersten decembris van wegen Epe Lyauckema syn swager dat deselve Epe ter Cause van Lyauckmahuys competeert de houdinge ende jacht van swanen in Wynalduma Ried²⁾ ende daer omtrent te weten in Sexbierum, Pieterbierum ende Wynaldum, ende hebben hy en syn ouders daeraff van ouders touders in rustelicke possessie geweest, soedat geen memorie ter contrarie en is. Seyde foorts aengaende het merck dat Epe voersz. geen zeker merc en wiste aen te geven, dan wist wel dat by syn vaders tyden plegen de landsaten te Winaldum alle tyden de swanen te knobben ende mercken, maer omdatter niemant en is geweest die eenige questie daerop gemaect heeft en heeftet van gheenen node geweest eenich sonderlinge merck (te) hebben dan merckt syn jonge swanen gemelick³⁾ alle vier de bladen gesplet om de int rietbet te mogen crigen.

(2) Geefft noch an dat denselven Epe Lyauckema als eerffgenam van syn salige broer Wybe Hibbema ter cause van Hibbema Huys competeert de heerlickheyt ende gerechticheyt van swanenjacht in Muickemer⁴⁾ ende Muicke blicken ende Oosterbierum. Allegeren possessie van ouders touders dat geen memorie ter contrarie en is ende aengaende tmerck segel als voeren. (27 verso)

Ende na en isser nyemant gecomen van den deelen offte steden.

UYT BARRADEEL MIT HARLINGEN

- 1) Hjirfan is in ôfskrift yn it Sminia-archyf (Ryks Archyf Ljouwert) nû. 1713, mei in forsyk fan Sicke Deeckema fan 23 febrewaris 1598 oan Fredrick Fredricx om to „knobben alle die jonge swannen die jaerlijcks in Hibbema swannejacht als boeven gemelt anset worden, die welcke ghij oock een sonderlinge merck mocht geven opdat se u niet ontkennen; hierin wilt niet suimen opdat wij uit ons olde possessie niet en geraecken”.
- 2) De tekst hat: „Wyndemaree”, lês: Wynalduma Ried, sj. Sipma, Oudfriesche Oorkonden II, 366 (Testamint fan Epo van Lyauckema, 1535, april 16) „Item, hier to boppe sil Hylick voorschreven hadde..... dy swanne-jacht in Wynalduma Reed” (emendaesje Mr. Oosterhout to Grins). It ôfskrift, yn de foarige noat neamd, hat „Winalduma stee”. Dizze jacht hat yn de 17e ieu gâns spul oer west (sj. I. van den Sande, Vijff Boecken der gewysder Saecken voor den Hove van

Vriesland, 5e boek, tit. 2, def. 1). De Ried (in mar tusken Getswerter-syl en Roptasyl) wie yn 1609 droechlein en dêrtroch wie de swannejacht fan de Liaukema's foar it greatste part fordwoun. De Liaukema's hiene doe pretinsjes op de droechfallene grounen, hwant hja seine dat de mar harres west hie, om't hja de swannejacht en de fiskerij der op hawn hiene. It Hof woe dêr lykwols net oan (arrest 20 des. 1626).

³⁾ Lês: gemeenlick.

⁴⁾ Munnicke meer en Munnicke blicken?

REGISTER VAN SWANNEJACHTEN

Yn dit register binne de plakken opnommen dêr't wy swannejachten foun hawwe. De fynplakken út it „Swaene bouck” binne oanjawn mei:

F.— Frjentsjer en Frjentsjeradiel;
B.— Baerderadiel;
H.— Hinnaerderadiel;
M.— Menameradiel;
Bar.— Barradiel.

Fjerders binne opnommen de swannejachten út it Burmania-archyf (Prov. Bibl. Ljouwert Ms. 1021a), út de Oanbring fan de Jacht en Fiskerij (Rykssachyf Ljouwert, archiven Hof Provinsiaal en Nedergerjochten) en inkelde forsprate oantekens, bgl. út it Sminia-archyf (depôt Rykssachyf), Archyf Kingma State (id.), Vegelin-Eysinga-Archyf (id.). Boppedat binne inkelde „sentencies“ fan it Fryske Hof opnommen (Rykssachyf Ljouwert).

Ut it archyf fan de Provinsiale Griffy hawwe wy de oanbring fan 1856 en de registraesjeboeken fan de swannejachten rieplachte.

ABEGEA, Sent. Hof 15—7—1654, sj. Hs. 1021 a.
sj. ek: Halbertsma, Swannejachten side 98.
ACHLUM, konvint fan, sj. F.5; sj. ek Lúntsmerk.
AKKRUM, Douma sate, sj. It Beaken, jrg. XI nr. 3 side 91
(art. f. R. S. Roorda).
AKKRUM, Ludringa sate, sj. It Beaken jrg. XI nr. 3 side 91
ALDTSJERK, de Klense, sj. Sminia 246*.
ANJUM, konvint, sj. M. 7.
BAEIJUM, Hobbe Doeckes sate, sj. B. 3.
BAERD, sj. B. 2.
BEARS, Nijehûs, of Uniastate, sj. B. 25 en Hs. 1021a
side 12.
BERLTSUM, Hemmema jacht, sj. M. 24.
BERLTSUM, Hemmema sate, sj. M. 1.
BITGUM, Terhorne (?) of Martenahûs, sj. M. 8.
BLESSUM, Ringia sate, sj. M. 15.
BOARNBURGUM, sj. Oanbring Jacht Smellingerlân DD2, 12—5—
1804 (mei grinzen).
BOARNWERT, 't hûs to, sj. Hs. 1021a side 8.
BOAZUM, Gralda sate, sj. B. 27.
BOAZUM, Walta (?) sate, sj. B. 8.
BOER, sj. F. 11.
BOKSUM, Oedsma (?) of Scheltema (?) sate, sj. M. 14.
BURCHWERT, Donia sate, sj. Hs. 1021a, side 12.
BURGUM, Groustins sate, sj. Hs. 1021a, side 18 (mei grinzen).
BURGUM, Sminia swannejacht, sj. Oanbring Jacht Tietsjerksteradiel Y (selde as foarige?).

BURGUMER
KLEASTER,
BURGUMER MAR.

DANTUMAWALD.

DANTUMAWALD.

DEINUM,
DRIEZUM.

DRONRYF,
DRONRYF,
DRONRYF,
DRONRYF,
DRONRYF,
DRONRYF.

DRONRYP,
DRONRYP.

DRONRYF,
DRONRYF,
DRONRYF,
EANJUM,
EARNEWÂLD.

[illegible]

sj. Hs. **Burmania 1021a**, side 16 (mei grinzen).
 sj. res. **deputearren 24** mrt. en 18 aug. 1671;
 sj. ek **ûnder Burgum**.
Botnia state, sj. Hs. 1021a side 7 en T. E. Teunissen, Ald Dantumadeel, side 135.
Donia state, sj. T. E. Teunissen, Ald Dantumadeel, side 148.
Feitsma (?) state, sj. M. 13.
Rinsma state, sj. Oanbring Jacht, Gemeente archyf Dantumadiel O. 56, 30 sept. 1803 (mei grinzen).
Blauhûs, sj. Glinstra.
Breantinge state, sj. M. 23.
Dotinga state, sj. M. 21a, 22, ek Hs. 1021a, side 3.
Fetse state, sj. M. 21a, 22, ek Hs. 1021a side 13.
Foppinga state, sj. M. 18.
Glinstra state, sj. M. 20, ek Sent. 15 july 1709 en Hs. 1021a, side 13; Vegelin-Eysinga-archyf Gl. H. 170; Sminia 1736.
Hobbema state, sj. M. 21, ek Hs. 1021a, side 13.
Hommema state, sj. M. 16, ek archyf Kingma State II, 27 (mei grinzen).
Obbema state, sj. M. 17, ek Hs. 1021a, side 13.
Oedsma state, sj. M. 17.
Siardema goed, sj. M. 18.
Holdinga-state, sj. side 22, noat 4.
 tsjerke to, sj. Oanbring Jacht Tietsjerksteradiel Y, 30—9—1813 (mei grinzen).
 sj. **Hibbema hûs**, sj. Bar. 2; sj. ek Winamer Ried.
Aginga state, sj. H. 5.
Donia jacht to, sj. H. 1.
Eemge hûs, sj. H. 2.
Hockenster state, sj. H. 26.
 pastorij, sj. H. 11.
 Pieter Wybrants swannejacht, sj. H. 6.
 Sybe Piers swannejacht, sj. H. 4.
 sj. B. 6b.
Adema state, sj. B. 11.
Aensta state, sj. B. 15.
Aesgema state, sj. B. 22.
Angema goed, sj. B. 16.
Foppinga state, sj. B. 10.
 pastorij, sj. B. 14.
 jacht fan Ryurd Pybe sn., sj. B. 17.
 Great Steenwarde, sj. B. 13.
 Sipperdegae, sj. B. 12.
 Teyske goed to Skriens, sj. B. 18; 19.
 Tiessima goed, sj. B. 20.
 sj. B. 6 en Sminia 1541.

FRIENS, Besselinga state, sj. Gemeente archyf Idaerderadiel 269 dd. 30 april 1803 (mei grinzen); oanbring 1856, Prov. Griffy, en It Beaken jrg. XI, nr. 3, side 92. (art. R. S. Roorda).

FRIENS, Douma state, sj. It Beaken, jrg. XI nr. 3, side 91 (art. R. S. Roorda).

FRJENTSJER, Sjaardema jacht, sj. F. 1.

FRJENTSJER, Botnia hûs, Gerroltsma hûs, Roodenburg, Star-
ringa hûs, Steernse slot, Verwou hûs, sj. Archyf
Frjentsjer 1555 en 1953.

GAESMABUORREN, de stins to, sj. Sminia 175 (mei grinzen).

GOALJINGEA, Oedsma state, sj. Hof Sent. 26—10—1667 (mei
grinzen), sj. ek 1021a side 8.

GOALJINGEA, Great en Lyts Oedsma, sj. Oanbring Jacht
Wymbritseradiel AA, side 28 (8—11—1803) (mei
grinzen; sj. ek O. Santema „Swannejachten”
It Heitelân 17 (1935), side 61.

GOUTUM, Wiarda state, Drinkútsmastate en Schuurmans-
slot to Huzum, sj. Oanbring Jacht Ljouwerteradiel
DD 2 26—8—1804, (mei grinzen; in diel derfan
troch Ljouwert); sj. foaral ek: kad. dl. 22/33
(mei grinzen).

GREATEWIERRUM, Buckema goed, sj. H. 24.

GROU, Oedsma sate, sj. Lj. krante 23—3—1761; sj. ek
1021a side 17; sm. 246*.

HALLUM, Tjaerda swanejacht, sj. Rinsumageast; sj. ek
Sipma, Oudfriesche Oorkonden I, 431, swanejacht
fan Syd Sythyama to Hallum(?).

HEECH, sj. Hof Sent. 27—3—1708, 4—6—1633, 15—7—
1643 (mei grinzen); ek Burmania Hs. 1021a, side
1, 8, 8.

HEARBEAM, Sikkema state of Walta state, sj. F. 2.

HICHTUM, Schwartzenberg slot to, sj. Oanbring Jacht Wún-
seradiel MM 1, 5—12—1805 (mei grinzen).

HIDAERD, Donia jacht to, sj. H. 1.

HIDAERD, sj. ek H. 19.

HIJUM, Abbinga state, sj. Oanbring Swannejacht Ljou-
werteradiel DD 2, 30—4—1807 (mei grinzen).

HILAERD, sj. B. 5.

HIMPENSTERMAR, noard fan de, sj. Hof Sent. 12—12—1593, ek
Burmania, Hs. 1021a, side 13, 16 (mei grinzen).

HIMPENSTERMAR, op de, sj. Hof Sent. 30—5—1598; ek Burmania
Hs. 1021a, side 16.

HINNAERD, Donia state, sj. H. 13.

HINNAERD, Rieurd Roerda jacht, sj. H. 20.

HOMMERTS, Hettinga sate to, sjoch prokl. boeken 12—5—1739
(sj. Halbertsma, Swannejachten, s. 96/97) en It
Heitelân 17 (1935) s. 61/62, art. O. Santema.
jacht fan Dye Haye sn., sj. B. 24.

HÜNS, Rienwerda state sj. B. 28.

HÜNS,

HÜNS,
HUZUM,
HYNLJIPPEN,

IE,
IENS,
ITENS,
ITENS,
ITENS,

JELLUM,
JELLUM,
JIRNSUM,

JORWERT,
JORWERT,
KOARNJUM,

KOUDUM,

KÜBAERD,
KÜBAERD,
KÜBAERD,

LANGWAR,

LEONS,
LIDLUM,
LJOUWERT,

LOALJINGEA,

LÜNTSJERK,

LYTSEWIERRUM,
LYTSEWIERRUM,
LYTSEWIERRUM,
LYTSEWIERRUM,
MAKKUM,

MANTGUM,

sj. B. 5.

sj. Goutum.

forsyk oprjuchting, troch Rinia van Nauta, Prov.
Griffy, Ie ôfd. j. anno 1864 stik 195/215.

Obma state, sj. Stads- en dorpskroniek I, side 244.

Unga hûs, sj. H. 18.

Donia jacht to, sj. H. 1.

jacht fan Fonger Jans, sj. H. 15.

Ittenser zathe, sj. Vegelin-Eysinga-Archyf R.H.
60/70.

sj. B. 2.

Rodemer state, sj. B. 26.

stimpleats mei nû. 16; sj. Sent. Hof 3—4—1677
(mei grinzen); ek Burmania Hs. 1021a (mei
grinzen).

jacht van Doucke Haye sn., sj. B. 23.

Fondinga state, sj. B. 7.

Martenastate, sj. Oanbring Jacht Ljouwertera-
diel DD 2 (30—4—1807).

Galema state to, sj. Sent. Hof 27—10—1681, Lj.
Kranke 22—4—1786 (mei grinzen) en Oanbring
Jacht H.O.N. T (30—9—1803) (mei grinzen).

sj. ek Hs. Burmania 1021a, side 12.

Jan Roerda goed, sj. H. 21.

Ghietersen State, sj. H. 27.

saete Jorum ûnder, Kingma archyf (sj. H. Hal-
bertsma, Swannejachten s. 96) en It Heitelân 17
(1935), s. 89, art. Dr. O. Postma.

Douma state, sj. Hof Sent. 27—10—1641 (mei
grinzen); sj. ek Hs. Burmania 1021a, side 8.

Herama state, sj. B. 6a.

kleaster, sj. Hs. 1021a, side 16.

Amelânshûs, sj. Archyf Schwartzenberg port. 26
nû. 11, 26b nû. 4 (mei grinzen) en side 22 noat 4;
sj. ek ûnder Goutum.

Haersma state, sj. test. Edzart Glins 21—4—1682;
sj. ek Burmania Hs. 1021a, side 8.

kleaster (?) Mooglik de swannejacht, neamd yn
Rj. Archyf Wûnseradiel fan 1732 (sjoch H. Hal-
bertsma, Swannejachten s. 95/96); komt ek foar
yn oanbring Jacht en Fiskerij, Wûnseradiel MM
1 op 22—5—1804.

Donia jacht to, sj. H. 1.

Mellema state, sj. H. 14.

Pastorij, sj. H. 12.

Rienstera state, sj. H. 23.

two swannejachten, sj. Burmania Hs. 1021a, side 3
en Sminia 1572.

sate Hoxwier, sj. B. 1, 1b; ek registers swanne-
jachten Prov. Griffy 1874—1894 en 1895—1955;

Frysk en Frij 2-5-'47 en 9-5-'47; It Heitelân 17 (1935), art. O. Santema.
 kleaster, sj. Hs. 1021a side 7.
 Azinga state, sj. M. 2.
 Dotinga state, sj. M. 4.
 Heringa state, sj. M. 2.
 Oetstre, sj. M. 5.
 Unia goed, sj. M. 3.
 forsyk registraesje troch F. J. de Kempnaer van Poppenhuizen, Schw. 57a anno 1835.
 Berrypster state, sj. M. 12.
 Fleeringa jacht, sj. M. 22.
 Fleringa state, sj. M. 11a.
 Oesma state, sj. M. 6.
 Poppinga state, sj. M. 11.
 state Terryp, sj. M. 25; sj. ek Sminia 1313 en 1406 (mei grinzen).
 Wytze state, sj. M. 9.
 Ypinge state, sj. M. 10.
 Feddinga state, sj. F. 3.
 Tietse sate, sj. F. 4.
 sj. B. 4.
 sj. Hs. Burmania 1021a.
 sj. Oanbring Jacht Wymbritseradiel AA, 19-2-1807 (mei grinzen).
 Eysinga state, sj. Hs. Burmania 1021a, side 16 (mei grinzen) en ek Oanbring Jacht Tietsjerksteradiel Y, 16-11-1803 (mei grinzen), Sminia Archyf 246* en side 22 noat 4.
 Stania slot, sj. Oanbring Swannejacht 1856/1857, Prov. Griffy (mei grinzen).
 Azinga goed, sj. F. 8.
 Toerke goed, sj. F. 10.
 sj. Winamer Ried.
 Jongema state, sj. Hs. Burmania 1021a, side 8 en Oanbring 1856, Prov. Griffy.
 Andla state, sj. F. 9.
 sj. Hs. Burmania 1021a.
 Eisinga state, sj. Oanbring Jacht Gemeente Archyf Dantumadiel 0-56, 30 sept. 1803 (mei grinzen).
 Tjaerda state, sj. Gemeente Archyf Frjentsjer, Coll. Banga, 57, Oanbring Jacht Gemeente Archyf Dantumadiel 0-56, (1803), kad. Ljouwert, Oerskriuwingsregister 29/60 (mei grinzen), Testamint Syts Tjaerda fan 25-2-1540, Tjaerda Archyf, Ryks Archyf, Ljouwert en side 22 noat 4.
 Jelgersma state, sj. Hs. Burmania 1021a, side 7 (mei grinzen); sj. ek Oanbring 1856 Prov. Griffy; Register Swannejachten 1874—1894. (— 1887)

MARIËNGAERDE,
 MARSUM,
 MARSUM,
 MARSUM,
 MARSUM,
 MARSUM,
 MARSUM,
 MENAEM,
 MENAEM,
 MENAEM,
 MENAEM,
 MENAEM,
 MENAEM,
 MENAEM,
 MENAEM,
 MIDLUM,
 MIDLUM,
 MUONTSEBAELJUM,
 NIJEKLEASTER,
 NIJLAN,
 OENTSJERK,
 OENTSJERK,
 PEINS,
 PEINS,
 PITERSBIERRUM,
 RAERD,
 RIE,
 RIENSTERSYL,
 RINSUMAGEAST,
 RINSUMAGEAST,
 ROARDAHUZUM,

SEISBIERRUM,
 SINT JABIK,
 SITEBUORREN,

SKARREN, DE,

SNITS,
 SNITS,
 SPANNUM,
 SWEINS,
 SWEINS,

TERKAPLE,

TOPPENHUZEN,

TRYNWALDEN,
 TSJOM,

URNS,

WANSWERT,

WARKUM,

WEIDUM,
 WERGEA,

WINAMER RIED,
 WINSUM,
 WIUWERT,
 WJELSRYP,
 WJELSRYP,
 WJELSRYP,
 WJELSRYP,
 WJELSRYP,
 WOMMELS,
 WOMMELS,
 WOMMELS,
 YSBRECHTUM,

en It Beaken jiergong XI nr. 3, side 91. (Art. fan R. S. Roorda).
 sj. Winamer Ried.
 sj. Oanbring Swannejachten 1856 (Prov. Griffy).
 sj. Oanbring Swannejacht Boarnburgum, Sm. 246* en O. Santema, Frysk Lânboublêd 12-8-55, 25-10-55, 10-2-56; sj. foar Kamminga-jacht ek side 22 noat 4.
 sjoch prokl. boeken Doanjewerstal 1747 (sj. H. Halbertsma, Swannejachten, s. 97).
 Gruytershûs, sj. Sent. 21-12-1629.
 Stins tot, sj. ek Sminia 1400.
 state Doenterp, sj. H. 25.
 Herema (?) state, sj. F. 6.
 Kingma state, sj. F. 7; sj. ek Archyf Kingma State II, 27 (mei grinzen) en Lj. Krante 6 nov. 1882; Oanbring 1803, Ryks Archyf SS en Oanbring 1856 Prov. Griffy.
 sj. Hof Sent. 26-10-1667 (mei grinzen); sj. ek Burmania Hs. 1021a, side 8 (mei grinzen).
 Sjaarda state. Sj. Oanbring Jacht Wymbritseradiel AA side 28 v., 22-5-1804 (mei grinzen).
 Eysinga state, sj. Oentsjerk.
 Heerma state, sj. F. 1.; sj. E. M. v. Burmania, Geographisch Woordenboek, 1736, Prov. Bibl. Hs. 377 (mei grinzen); sj. ek Archyf Frjentsjer 1555.
 Ubbinga state, sj. Hof Sent. 20-12-1661; sj. ek Hs. Burmania 1021a, side 13.
 Goslinga (?) state, sj. Oanbring fan 1856, Prov. Griffy.
 sj. Geographisch Woordenboek Hs. Prov. Bibl. 377, side 30 en Leeuwarder Courant 10 april 1800.
 sj. B. 2.
 Roorda state, sj. Hs. Burmania 1021a, side 12; sj. ek Sminia Archyf 246* (mei grinzen) en Sm. 112.
 Liaukemastate, sj. Bar. 1.
 sj. B. 3.
 sj. B. 9 en Oanbring Jacht Prov. Griffy 1856.
 Hania state, sj. H. 7.
 Pastorij en vikarij, sj. H. 16.
 Pybinghe goed, sj. H. 28.
 Sippenbuurster sate, sj. M. 8.
 jacht fan Watthie Piers, sj. H. 17.
 Laers Jongema jacht, sj. H. 9.
 jacht to Swyns, sj. H. 10.
 Walperda state, sj. H. 22.
 sj. Oanbring Jacht Wymbritseradiel AA 30-5-1804 (mei grinzen).

OFKOARTINGEN

Analecta: „Analecta of enige oude ongedrukte schriften van diversen inhoud, Friesland alleen specterende”. Sammele en útjown fan E. M. van Burmania, Ljouwert 1750. Hjiryn forskate ynstruksjes foar de plûmgreven.

Halbertsma, Swannejachten: sj. Bulletin v. d. Kon. Ned. Oudh. Bond, 6e serie jrg. 9 afl. 2, april 1956: „Zwanenjachten en zwanentekens in Friesland”.

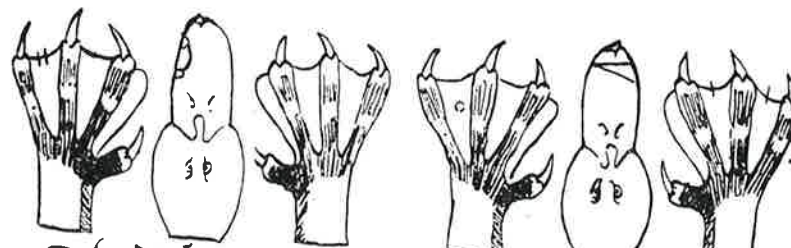
Jachtwet: sj. A. W. van der Burgt. „Jachtwet van 1923” (1923); dêryn ek âldere wetten.

Rjochtsomgong: sj. „De rechtsomgang van Franekeradeel”, d. mrs. G. Overdiep en J. C. Tjessinga (1950).

S.: sj. „Oudfriesche Oorkonden”, bew. d. P. Sipma, 3 dln. (1927-1941).

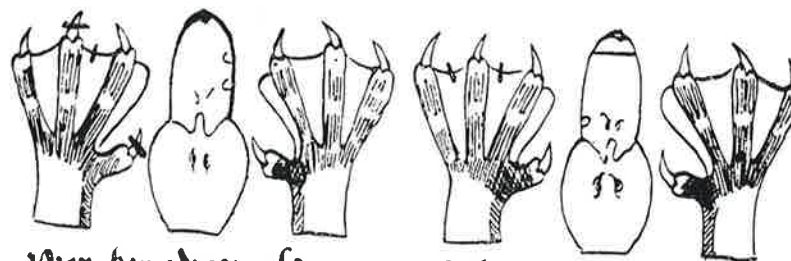
Schw.: „Groot Placaat- en Charterboek van Friesland”, 6 dln. (1768—1795). Sammele en útjown fan G. F. baron thoe Schwartzenberg en Hohenlandsberg.

Fedde liúwes paraga *Sjibbe Sukes tzerp*

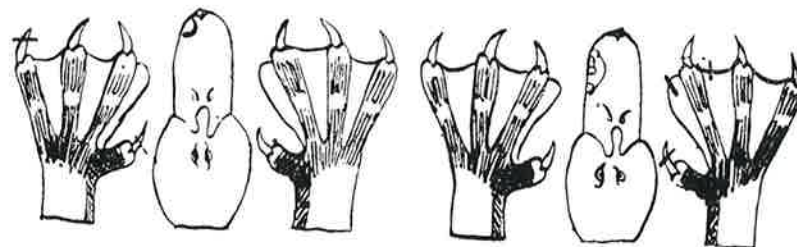
Take Deines epema

Mele Sjibbes oldega

Jier benedix oldega

Sjurd de Vries exmore

In foarbyld fan swannemerken. It is nommen út it „Swane Boeck” (d). Collectie Fr. Gen., depôt Ryks Archyf Ljouwert, nr. II d.-192 side 35.

De swanneboeken

Nêst de trije swanneboeken, dy't wy brûkt hawwe foar ús útjefte, binne der noch oare biwarre bleaun, lykwols fan letter tiid, en meast allinne mei swannemerken. It binne neifolgjende:

a. Yn de Heerma-ôfdieling fan it Schwartzenberg-archyf (Ryks Archyf Ljouwert) is in 4° boekje, dat yn perkamint boun west hat. Nou binne foar- en efterside der ôf snien. It hat eigendom west fan Goslick Heerma. Op side 1 stiet:

„Dit is het swaen boeck, ghemaect ende gecorrogeert by den gedepu-teerden als notabylen, verfaerene ende guede kennisse draegende, van de swaene mercken bekent zijnde ende ten tyde des Furst van Sassen ten Hoove aangeteickent mit autoriteit der selver ende des pluyngraefs voor guede ghekent. A° 1574. In usum Godschalci Heerma”.

It telt 46 siden, elts mei acht merken, oanbrocht yn swarte inket en op moaijere basistekeningen fan kop en poaten as yn de útjowne eksemplaren. It bigjint mei de merken fan Goslick Heerma (grytman fan Wûnseradiel 1558—1572 en 1577—1580). Nei dizze 46 siden folget noch: „Con-ditien ende voorwaarden daer op Boldewyn van Loo, Raedt ende Rent-meister generael van Vrieslandt ter praesentie van den commissaris van den Hoove den meestbiedenden ofte hoochst mijnenden heeft verpacht het Pluyngraefschap van Vrieslandt voor de tyt van drie jaeren lanche duyrende, inne gaende Kerstmisse A° 1574 verleden ende expirerende Kerstmisse 1577, beyde dagen inclus” (vgl. *Analecta* p. 27). Dan steane der jitrin in pear siden yn mei oantekeningen fan Goslick Heerma oer keap fan swannen fan 1588 oant 1590.

b. Yn it Ryks Archyf is fierders in los 4° boekje, yn lear boun. Op de foarside stiet yn gouden letters: B.T.V.S. (Barthold Tjaerda van Starckenborgh?). Op de efterkant stiet, ek yn goud: anno 1635. It bigjint mei de „conditien en voorwaarden” (sj. a) en dan folgje 60 siden mei elts seis merken, yn swarte inket.

c. Yn it Ryksarchyf ek in 8°, yn perkamint boun boekje, dat as titel hat „Swaene-boeck A° 15..”. It bigjint mei in tekening fan in swan en dan komme 144 siden, dêr't iderkear twa ôfbyldingen fan kop en poaten op steane, mar der binne mar seis merken op oanbrocht, to witten trije fan Tjerck van Heerma, twa fan Pieter van Heerma en ien fan Burmania. Efteryn stiet in „eeuwig en erfelijk accoord” tusken eallju fan de fiif dielen binnen- en bûtendyks, dêr't yn bipaeld wurdt dat de jongen fan de swannen fan de bûtendyksters, dy't binnendyks briede, tafalle sille oan de eigners fan de lannen dêr't hja op briede en oarsom. It boekje moat út de earste helte fan de 17e ieu stamje.

d. Yn it Ryks Archyf allyksa in boek, dat earder yn it archyf fan it Frysk Genoatskip wie. It is 4° en yn perkamint boun; op it omslach stiet „Swane Boeck”. It telt 22 siden, mei elts seis ôfbyldings fan kop en beide poaten, dêr't mei reade inket de merken yn oanbrocht binne. Dan folgje tolve siden mei „vrij te gebruiken merken” en trije dêr't allinne mar ôfbyldingen fan swannekop en -poaten op steane, mar gjin merken.

e. Yn it Eysinga Archyf (Ryks Archyf Ljouwert) ek noch in swanne-

boekje, yn 4°, dat in protte hat fan d. It is yn perkamint boun en bigjint mei „Copije, Dit is het Swane-Boeck” ensfh. (sj. a.) Dizze forklearring is ûnderskreaun fan Frans Machet, dy't ien fan de eigners fan it boek west hawwe sil. It telt 24 merken, yn reade inket, en nammen; dan 18 merken sûnder nammen („die bij ons vrij zijn te gebruiken”) en 4 mei ôfbyldings sûnder merken. Efteryn stiet: „Ordonantye over die Swanen van den 19 July 1529, wederomme vernieut in den Jaer 1599, den 21 July ende nu wederomme vernieut in den jare 1638, den 13 Aprilyus”. Dêrefter wer de 17 artikels foar de plûmgreve.

f. Yn de Prov. Bibliotheek to Ljouwert in boekje yn perkamint, suver gelyk oan e.

g. Yn de Prov. Bibliotheek allyksa it jongste swanneboek. It is yn formaet 4° en boun yn lear. It hat gjin opskrift en telt 63 siden mei elts trije tekeningen. Op 55 siden binne merken oanjown yn swarte inket, wylst op de lêste acht siden tekeningen steane sûnder merken. De lêst ynskreaune is Jhr. J. M. van Beyma thoe Kingma, dy't yn 1847 op Kingma State to Sweins forstoarn is.

Yn al dizze swanneboeken fine wy allinne merken út Westergoa, útsein yn a en d, dêr't in pear út de Sawnwâlden yn foarkomme.

Inv. nrs. 304 en 305 - Trezoor / Fries Genootschap.

Ynhâld

WURD FOAROF FAN DE BIWURKER	5
EAT OER DE FUGEL	7
DE NUETE SWAN	9
DE SWAN EN DE OERHEIT	13
DE SWAN YN FRYSLAN	16
DE SWANNEMERKEN	24
SWAENE BOUCK:	
FRANCKERDEEL	29
BARDERADEEL	33
MENALDUMEDEEL	41
HENNARDERADEEL	49
UYT BARRADEEL MIT HARLINGEN	56
REGISTER FAN SWANNEJACHTEN	58
OFKOARTINGEN	64
DE SWANNEBOEKEN	66